

Abhidhammatthasaṅgahapāḷi

Ganthārambhakathā

1. Sammāsambuddham atulaṃ
sasaddhammagāṇuttamaṃ.
Abhivādiya bhāsissaṃ
abhidhammatthasaṅgahaṃ.

Catuparamatthadhamma

2. Tattha vuttābhidhammatthā
catudhā paramatthato.
Cittaṃ cetasikaṃ rūpaṃ
nibbānam iti sabbathā.

I. Cittaparicchedo

Bhūmibhedacittaṃ

3. Tattha cittaṃ tāva catubbidhaṃ hoti
kāmvāvacaraṃ rūpāvacaraṃ arūpāvacaraṃ
lokuttarañceti.

Akusalacittaṃ

4. Tattha katamaṃ kāmvāvacaraṃ?

Somanassasahagataṃ diṭṭhigatasampayuttaṃ asaṅkhārikamekaṃ, sasaṅkhārikamekaṃ, somanassasahagataṃ diṭṭhigatavippayuttaṃ asaṅkhārikamekaṃ, sasaṅkhārikamekaṃ, upekkhāsahagataṃ diṭṭhigatasampayuttaṃ asaṅkhārikamekaṃ, sasaṅkhārikamekaṃ, upekkhāsahagataṃ diṭṭhigatavippayuttaṃ asaṅkhārikamekaṃ, sasaṅkhārikamekanti imāni aṭṭhapi lobhasahagatacittāni nāma.

5. Domanassasahagataṃ paṭighasampayuttaṃ asaṅkhārikamekaṃ, sasaṅkhārikamekanti imāni dvepi paṭighasampayuttacittāni nāma.

6. Upekkhāsahagataṃ vicikicchāsampayuttamekaṃ, upekkhāsahagataṃ uddhaccasampayuttamekanti imāni dvepi momūhacittāni nāma.

7. Icevaṃ sabbathāpi dvādasākusalacittāni samattāni.

8. Aṭṭhadhā lobhamūlāni
dosamūlāni ca dvidhā.

Mohamūlāni ca dveti
dvādasākusalā siyuma.

Ahetukacittaṃ

9. Upekkhāsahagataṃ cakkhaviññāṇaṃ, tathā sotaviññāṇaṃ, ghānaviññāṇaṃ, jivhāviññāṇaṃ, dukkhasahagataṃ kāyaviññāṇaṃ, upekkhāsahagataṃ sampañicchanacittaṃ, upekkhāsahagataṃ santīraṇacittañceti imāni sattapi akusalavipākacittāni nāma.

10. Upekkhāsahagataṃ kuslavipākaṃ cakkhaviññāṇaṃ, tathā sotaviññāṇaṃ, ghānaviññāṇaṃ, jivhāviññāṇaṃ, sukkhasahagataṃ kāyaviññāṇaṃ, upekkhāsahagataṃ sampañicchanacittaṃ, somanassasahagataṃ santīraṇacittaṃ, upekkhāsahagataṃ santīraṇacittañceti imāni aṭṭhapi kuslavipākāhetukacittāni nāma.

11. Upekkhāsahagataṃ pañcadvārāvajjanacittaṃ, tathā manodvārāvajjanacittaṃ, somanassasahagataṃ hasituppādacittañceti imāni tīnapi ahetukakiriyacittāni nāma.

12. Icevaṃ sabbathāpi aṭṭhārasāhetukacittāni samattāni.

13. Sattākusalapākāni
puññapākāni aṭṭhadhā.

Kriyacittāni tīṇīti
aṭṭhārasa ahetukā.

Sobhanacittaṃ

14. Pāpāhetukamuttāni
sobhanānīti vuccare.

Ekūnasatṭhi cittāni
athekanavutīpi vā.

Kāmvāvacarasobhanacittaṃ

15. Somanassasahagataṃ ñāṇasampayuttaṃ asaṅkhārikamekaṃ, sasaṅkhārikamekaṃ, somanassasahagataṃ ñāṇavippayuttaṃ asaṅkhārikamekaṃ, sasaṅkhārikamekaṃ, upekkhāsahagataṃ ñāṇasampayuttaṃ asaṅkhārikamekaṃ, sasaṅkhārikamekaṃ, upekkhāsahagataṃ ñāṇavippayuttaṃ asaṅkhārikamekaṃ, sasaṅkhārikamekanti imāni aṭṭhapi kāmvāvacarakusalacittāni nāma.

16. Somanassasahagataṃ nāṇasampayuttaṃ asaṅkhārikamekaṃ, sasaṅkhārikamekaṃ, somanassasahagataṃ nāṇavippayuttaṃ asaṅkhārikamekaṃ, sasaṅkhārikamekaṃ, upekkhāsahagataṃ nāṇasampayuttaṃ asaṅkhārikamekaṃ, sasaṅkhārikamekaṃ, upekkhāsahagataṃ nāṇavippayuttaṃ asaṅkhārikamekaṃ, sasaṅkhārikamekanti imāni aṭṭhapi sahetukakāmāvacaravipākacittāni nāma.

17. Somassasahagataṃ nāṇasampayuttaṃ asaṅkhārikamekaṃ, sasaṅkhārikamekaṃ, somanassasahagataṃ nāṇavippayuttaṃ asaṅkhārikamekaṃ, sasaṅkhārikamekaṃ, upekkhāsahagataṃ nāṇasampayuttaṃ asaṅkhārikamekaṃ, sasaṅkhārikamekaṃ, upekkhāsahagataṃ nāṇavippayuttaṃ asaṅkhārikamekaṃ, sasaṅkhārikamekanti imāni aṭṭhapi sahetukakāmāvacarakiriyacittāni nāma.

18. Icevaṃ sabbathāpi catuvīsati sahetuka kāmāvacara kusala vipākakiriyacittāni samattāni.

19. Vedanānāṇasaṅkhārabhedena catuvīsati.

Sahetukāmāvacarapuññapākakriyā matā.

20. Kāme tevīsa pākāni

puññāpuññāni vīsati.

Ekādasa kriyā ceti

catupaññāsa sabbathā.

Rūpāvacaracittāṃ

21. Vitakkavicārapītisukhekaggatāsahitaṃ paṭhamajjhānakusalacittāṃ, vicārapītisukhekaggatāsahitaṃ dutiyajjhānakusalacittāṃ, pītisukhekaggatāsahitaṃ tatiyajjhānakusalacittāṃ, sukhekaggatāsahitaṃ catutthajjhānakusalacittāṃ, upekkhekaggatāsahitaṃ pañcamajjhānakusalacittāñceti imāni pañcapi rūpāvacarakusalacittāni nāma.

22. Vitakkavicārapītisukhekaggatāsahitaṃ paṭhamajjhānavipākacittāṃ, vicārapītisukhekaggatāsahitaṃ dutiyajjhānavipākacittāṃ, pītisukhekaggatāsahitaṃ tatiyajjhānavipākacittāṃ, sukhekaggatāsahitaṃ catutthajjhānavipākacittāṃ, upekkhekaggatāsahitaṃ pañcamajjhānavipākacittāñceti imāni pañcapi rūpāvacaravipākacittāni nāma.

23. Vitakkavicārapītisukhekaggatāsahitaṃ paṭhamajjhānakiriyacittāṃ, vicārapītisukhekaggatāsahitaṃ dutiyajjhānakiriyacittāṃ, pītisukhekaggatāsahitaṃ tatiyajjhānakiriyacittāṃ, sukhekaggatāsahitaṃ catutthajjhānakiriyacittāṃ, upekkhekaggatāsahitaṃ pañcamajjhānakiriyacittāñceti imāni pañcapi rūpāvacarakiriyacittāni nāma.

24. Icevaṃ sabbathāpi pañnarasa rūpāvacarakusalavipākakiriyacittāni samattāni.

25. Pañcadhā jhānabhedena

rūpāvacaramānasāṃ.

Puññapākakriyābhedā

taṃ pañcadasadhā bhava.

Arūpāvacaracittāṃ

26. Ākāsānañcāyatanakusalacittāṃ, viññānañcāyatanakusalacittāṃ, ākiñcaññāyatanakusalacittāṃ, nevasaññānañcāyatanakusalacittāñceti imāni cattāripi arūpāvacarakusalacittāni nāma.

27. Ākāsānañcāyatanavipākacittāṃ, viññānañcāyatanavipākacittāṃ, ākiñcaññāyatanavipākacittāṃ, nevasaññānañcāyatanavipākacittāñceti imāni cattāripi arūpāvacaravipākacittāni nāma.

28. Ākāsānañcāyatanakiriyacittāṃ, viññānañcāyatanakiriyacittāṃ, ākiñcaññāyatanakiriyacittāṃ, nevasaññānañcāyatanakiriyacittāñceti imāni cattāripi arūpāvacarakiriyacittāni nāma.

29. Icevaṃ sabbathāpi dvādasa arūpāvacarakusalavipākakiriyacittāni samattāni.

30. Ālambaṇappabhedena

catudhāruppamānasāṃ.

Puññapākakriyābhedā

puna dvādasadhā ṭhitaṃ.

Lokuttaracittāṃ

31. Sotāpattimaggacittāṃ, sakadāgāmimaggacittāṃ, anāgāmimaggacittāṃ, arahattamaggacittāñceti imāni cattāripi lokuttarakusalacittāni nāma.

32. Sotāpattiphalaṇṇacittāṃ, sakadāgāmiphalaṇṇacittāṃ, anāgāmiphalaṇṇacittāṃ, arahattaphalaṇṇacittāñceti imāni cattāripi lokuttaravipākacittāni nāma.

33. Icevaṃ sabbathāpi aṭṭha lokuttarakusalavipākacittāni samattāni.

34. Catumaggappabhedena

catudhā kusalaṃ tathā.

Pākāṃ tassa phalattāni

aṭṭhadhānuttaraṃ matāṃ.

Cittagaṇanasāṅgaha

35. Dvādasākusalānevaṃ
kusalānekavīsati.

Chattimseva vipākāni
kriyacittāni vīsati.

36. Catupaññāsadhā kāme
rūpe paṇṇarasīraye.

Cittāni dvādasārūpe
aṭṭhadhānuttare tathā.

37. Ittham ekūnanavutipabhedam pana mānasam.

Ekavīsasatam vātha
vibhajanti vicakkhaṇā.

Vitthāraggaṇā

38. Kathamekūnanavutividham cittam ekavīsasatam hoti? Vitakkavicārapītisukhekaggatāsahitam
paṭhamajjhānasotāpattimaggacittam, vicārapītisukhekaggatāsahitam dutiyajjhānasotāpattimaggacittam,
pītisukhekaggatāsahitam tatiyajjhānasotāpattimaggacittam, sukhekaggatāsahitam
catutthajjhānasotāpattimaggacittam, upekkhekaggatāsahitam pañcamajjhānasotāpattimaggacittañceti imāni pañcapi
sotāpattimaggacittāni nāma.

39. Tathā sakadāgāmimagga anāgāmimagga arahattamaggacittañceti samavīsati maggacittāni.

40. Tathā phalacittāni ceti samacattālīsa lokuttaracittāni bhavantīti.

41. Jhānaṅgayogabhedena
katvekekaṃ tu pañcadhā.

Vuccatānuttaram cittam
cattālīsavidhanti ca.

42. Yathā ca rūpāvacaram, gayhatānuttaram tathā.

paṭhamādijjhānabhede, āruppañcāpi pañcame.
Ekādasavidham tasmā, paṭhamādikam īritam;

jhānamekekamante tu, tevīsatividham bhava.

43. Sattatiṃsavidham puññaṃ

dvipaññāsavidham tathā.

Pākam iccāhu cittāni
ekavīsasatam budhā.

Iti abhidhammatthasaṅgahe cittasaṅgahavibhāgo nāma paṭhamo paricchedo.

II. Cetasikaparicchedo**Sampayogalakkhaṇam**

1. Ekuppādanirodhā ca
ekālambaṇavattukā.

Cetoyuttā dvipaññāsa
dhammā cetasikā matā.

Aññasamānacetāsikam

2. Katham? Phasso vedanā saññā cetanā ekaggatā jīvitindriyam manasikāro ceti sattime cetasikā sabbacittasādhāraṇā
nāma.

3. Vitakko vicāro adhimokkho vīriyam pīti chando cāti cha ime cetasikā pakiṇṇakā nāma.

4. Evamete terasa cetasikā aññasamānāti veditabbā.

Akusalacetāsikam

5. Moho ahirikam anottappam uddhaccam lobho diṭṭhi māno doso issā macchariyam kukkucam thīnam middham
vicikicchā ceti cuddasime cetasikā akusalā nāma.

Sobhanacetāsikam

6. Saddhā sati hirī ottappam alobho adoso tatramajjhataṭṭhā kāyapassaddhi cittaṭṭhā kāyalahutā cittalahutā
kāyamudutā cittamudutā kāyakammaññatā cittakammaññatā kāyapāguññatā cittaṭṭhā kāyujukatā cittujukatā
ceti ekūnavīsatiṃsime cetasikā sobhanasādhāraṇā nāma.

7. Sammāvācā sammākamanto sammāājīvo ceti tisso viratiyo nāma.

8. Karuṇā muditā appamaññāyo nāmāti sabbathāpi paññindriyena saddhim pañcavīsatiṃsime cetasikā sobhanāti
veditabbā.

9. Ettāvata ca –

Terasaññasamānā ca

cuddasākusalā tathā;
Sobhanā pañcavīsāti
dvipaññāsa pavuccare.

Sampayoganaya

10. Tesam cittāviyuttānam
yathāyogamito param.
Cittuppādesu paccekam
sampayogo pavuccati.

11. Satta sabbattha yujjanti
yathāyogam pakiñnakā.
Cuddasākusalesveva
sobhanesveva sobhanā.

Aññasamānacetāsikasampayoganaya

12. Katham? Sabbacittasādhāraṇā tāva sattime cetāsikā sabbesupi ekūnanavuticittuppādesu labbhanti.
13. Pakiñnakesu pana vitakko tāva dvipañcaviññānavajjitakāmāvacaracittesu ceva ekādasasu paṭhamajjhānacittesu ceti pañcapaññāsacittesu uppajjati.

14. Vicāro pana tesu ceva ekādasasu dutiyajjhānacittesu cāti chasatṭhicittesu.

15. Adhimokkho dvipañcaviññānavicikicchāsahagatavajjitacittesu.

16. Vīriyam pañcadvārāvajjanadvipañcaviññānasampatichanasantīraṇavajjitacittesu.

17. Pīti domanassupekkhāsahagatakāyaviññānacatutthajjhānavajjitacittesu.

18. Chando ahetukamomūhavajjitacittesūti.

19. Te pana cittuppādā yathākkamaṃ –

Chasatṭhi pañcapaññāsa

ekādasa ca soḷasa;

Sattati vīsati ceva

pakiñnakavivajjitā.

Pañcapaññāsa chasatṭhiṭṭhasattati tisattati;

Ekapaññāsa cekūnasattati sapakiñnakā.

Akusalacetāsikasampayoganaya

20. Akusalesu pana moho ahirikam anottappam uddhaccañcāti cattārome cetāsikā sabbākusalasādhāraṇā nāma, sabbesupi dvādasākusalesu labbhanti.

21. Lobho atṭhasu lobhasahagatacittesveva labbhati.

22. Diṭṭhi catūsu diṭṭhigatasampayuttesu.

23. Māno catūsu diṭṭhigatavippayuttesu.

24. Doso issā macchariyam kukkucchañcāti dvīsu paṭighasampayuttacittesu.

25. Thinamiddham pañcasu sasañkhārikacittesu.

26. Vicikicchā vicikicchāsahagatacittesvevāti.

27. Sabbāpuñnesu cattāro,

lobhamūle tayo gatā;

Dosamūlesu cattāro,

sasañkhāre dvayam tathā.

Vicikicchā vicikicchā-citte cāti catuddasa;

Dvādasākulesveva

sampayujjanti pañcadhā.

Sobhanacetāsikasampayoganaya

28. Sobhanesu pana sobhanasādhāraṇā tāva ekūnavīsatime cetāsikā sabbesupi ekūnasatṭhisobhanacittesu samvijjanti.

29. Viratiyo pana tissopi lokuttaracittesu sabbathāpi niyatā ekatova labbhanti, lokiyesu pana kāmāvacarakusalesveva kadāci sandissanti visum visum.

30. Appamaññāyo pana dvādasasu pañcamajjhānavajjitamahaggatacittesu ceva kāmāvacarakusalesu ca sahetukakāmāvacarakiriyacittesu cāti atṭhavīsaticittesveva kadāci nānā hutvā jāyanti, upekkhāsahagatesu panettha karuṇāmudītā na santīti keci vadanti.

31. Paññā pana dvādasasu ñānasampayuttakāmāvacaracittesu ceva sabbesupi pañcatimsamahaggatalokuttaracittesu cāti sattacattāḷisacittesu sampayogam gacchatīti.

32. Ekūnavīsati dhammā

jāyantekūnasatṭhisu.

Tayo soḷasacittesu

aṭṭhavīsatiyaṃ dvayaṃ.

Paññā pakāsītā

sattacattālīsa vidhesupi;

Sampayuttā catudhevaṃ

sobhanesveva sobhanā.

33. Issāmaccherakukkucca

viratīkaruṇādayo.

Nānā kadāci māno ca

thīna middhaṃ tathā saha.

34. Yathāvuttānusārena

sesā niyatayogino.

Saṅgahaṅca pavakkhāmi

tesaṃ dāni yathārahaṃ.

Saṅgahanaya

35. Chattimsānuttare dhammā

pañcatimsa mahaggate.

Aṭṭhatimsāpi labbhanti

kāmāvacarasobhane.

Sattavīsati puññamhi

dvādasāhetuketi ca;

Yathāsambhavayogena

pañcadhā tattha saṅgaho.

Lokuttaracittasaṅgahanaya

36. Kathaṃ? Lokuttareṣu tāva aṭṭhasu paṭhamajjhānikacittesu aññasamānā terasa cetasikā, appamaññāvajjitā tevīsati sobhanacetāsikā ceti chattiṃsa dhammā saṅgahaṃ gacchanti.

Tathā dutiyajjhānikacittesu vitakkavajjā.

Tatīyajjhānikacittesu vitakkavicāravajjā.

Catutthajjhānikacittesu vitakkavicārapītivajjā .

Pañcamajjhānikacittesu upekkhāsahagatā te eva saṅgayhantīti.

Sabbathāpi aṭṭhasu lokuttaracittesu pañcakajjhānavasena pañcadhāva saṅgaho hotīti.

37. Chattiṃsa pañcatimsa ca.

catuttiṃsa yathākkamaṃ.

Tettiṃsadvayamiccevaṃ

pañcadhānuttare thitā.

Mahaggatacittasaṅgahanaya

38. Mahaggatesu pana tīsu paṭhamajjhānikacittesu tāva aññasamānā terasa cetasikā, viratittayavajjitā dvāvīsati sobhanacetāsikā ceti pañcatimsa dhammā saṅgahaṃ gacchanti, karuṇāmudītā panettha paccekameva yojetabbā.

Tathā dutiyajjhānikacittesu vitakkavajjā.

Tatīyajjhānikacittesu vitakkavicāravajjā.

Catutthajjhānikacittesu vitakkavicārapītivajjā.

Pañcamajjhānikacittesu pana paṇṇarasasu appamaññāyo na labbhantīti .

Sabbathāpi sattavīsati mahaggatacittesu pañcakajjhānavasena pañcadhāva saṅgaho hotīti.

39. Pañcatimsa catuttiṃsa

tettiṃsa ca yathākkamaṃ.

Bāttiṃsa ceva timseti

pañcadhāva mahaggate.

Kāmāvacarasobhanacittasaṅgahanaya

40. Kāmāvacarasobhanesu pana kusalesu tāva paṭhamadvaye aññasamānā terasa cetasikā, pañcavīsati sobhanacetāsikā ceti aṭṭhatimsa dhammā saṅgahaṃ gacchanti.

Appamaññāviratiyo panettha pañcapi paccekameva yojetabbā.

Tathā dutiyadvaye ñāṇavajjitā.

Tatīyadvaye ñāṇasampayuttā pītivajjitā.

Catutthadvaye ñāṇapītivajjitā te eva saṅgayhanti.

Kiriyacittesu virativajjitā tatheva catūsipi dukesu catudhāva saṅgayhanti.

Tathā vipākesu ca appamaññāvirativajjitā te eva saṅgayhantīti .

Sabbathāpi catuvīsati kāmāvacarasobhanacittesu dukavasena dvādasadhāva saṅgaho hotīti.

41. Aṭṭhatimsa sattatimsa
dvayaṃ chattimsakaṃ subhe.
Pañcatimsa catuttimsa
dvayaṃ tettimsakaṃ kriye.
Tettimsa pāke bāttimsa
dvayekatimsakaṃ bhavē;
Sahetukāmāvacarapuñña-pākakriyāmane.

42. Navijjantettha viratī
kriyesu ca mahaggate.
Anuttare appamaññā
kāmapāke dvayaṃ tathā.
Anuttare jhānadhammā
appamaññā ca majjhime;
Viratī nāṇapīti ca
parittesu visesakā.

Akusalacittasaṅghanaya

43. Akusalesu pana lobhamūlesu tāva paṭhame asaṅkhārike aññasamānā terasa cetasikā, akusalasādhāraṇā cattāro cāti sattarasa lobhaditṭhīhi saddhim ekūnavīsati dhammā saṅghaṃ gacchanti.

44. Tatheva dutiye asaṅkhārike lobhamānena.

45. Tatiye tatheva pītivajjitā lobhaditṭhīhi saha aṭṭhārasa.

46. Catutthe tatheva lobhamānena.

47. Pañcame pana paṭighasampayutte asaṅkhārike doso issā macchariyāṃ kukkuccañcāti catūhi saddhim pītivajjitā te eva vīsati dhammā saṅgayhanti, issāmacchariyakukkuccāni panettha paccekameva yojetabbāni.

48. Sasaṅkhārikapañcakepi tatheva thīnamiddhena vīsetvā yojetabbā.

49. Chandapītivajjitā pana aññasamānā ekādasa, akusalasādhāraṇā cattāro cāti paṇṇarasa dhammā uddhaccasahagata sampayujjanti.

50. Vicikicchāsahagatacette ca adhimokkhavirahitā vicikicchāsahagatā tatheva paṇṇarasa dhammā samupalabbhanti .

Sabbathāpi dvādasākusalacittuppādesu paccekaṃ yojjyamānāpi gaṇanavasena sattadhāva saṅghatā bhavanti.

51. Ekūnavīsāṭṭhārasa

sīsekavīsa vīsati.

Dvāvīsa paṇṇaraseti

sattadhākusaletthitā.

52. Sādhāraṇā ca cattāro

samānā ca dasāpare.

Cuddasete pavuccanti

sabbākusalayogino.

Ahetukacittasaṅghanaya

53. Ahetukesu pana hasanacitte tāva chandavajjitā aññasamānā dvādasa dhammā saṅghaṃ gacchanti.

54. Tathā voṭṭhabbane chandapītivajjitā.

55. Sukhasantīraṇe chandavīriyavajjitā.

56. Manodhātuttikāhetukapaṭisandhiyugaḷe chandapītivīriyavajjitā.

57. Dvīpañcaviññāne pakīṇṇakavajjitā teyeva saṅgayhanti.

Sabbathāpi aṭṭhārasasu ahetukesu gaṇanavasena catudhāva saṅgho hotīti.

58. Dvādasekādasa dasa

satta cāti catubbidho.

Aṭṭhārasāhetukesu

sittuppādesu saṅgho.

59. Ahetukesu sabbattha

satta sesā yathārahaṃ.

Iti vitthārato vutto

tettimsavidhasaṅgho.

60. Itthaṃ cittāviyuttānaṃ

sampayogaṅga saṅghaṃ.

Ñatvā bhedaṃ yathāyogaṃ

cittena samamuddise.

Iti abhidhammatthasaṅgahe cetasikasaṅgahavibhāgo nāma.
Dutiyo paricchedo.

III. Pakiṇṇakaparičchedo

1. Sampayuttā yathāyogaṃ
tepaññāsa sabhāvato.
Cittacetasiḱā dhammā
tesaṃ dāni yathārahaṃ.

2. Vedanāhetuto kiccadvārālambaṇavatthuto.
Cittuppādasaseneva
saṅgaho nāma nīyate.

Vedanāsaṅgaha

3. Tattha vedanāsaṅgahe tāva tividhā vedanā sukhāṃ dukkhāṃ adukkhamasukhā ceti, sukhāṃ dukkhāṃ somanassaṃ domanassaṃ upekkhāti ca bhedenā pana pañcadhā hoti.

4. Tattha sukhasahagataṃ kusalavipākāṃ kāyaviññānamekameva, tathā dukkhasahagataṃ akusalavipākāṃ.

5. Somanassasahagatacittāni pana lobhamūlāni cattāri, dvādasa kāmāvacarasobhanāni, sukhasantīraṇahasānāni ca dveti aṭṭhārasa kāmāvacarasomanassasahagatacittāni ceva paṭhamadutiyaṭṭhāyattutthajjhānasāṅkhātāni catucattāḷisa mahaggatalokuttaracittāni ceti dvāsaṭṭhividhāni bhavanti.

6. Domanassasahagatacittāni pana dve paṭighasampayuttacittāneva.

7. Sesāni sabbānipi pañcapaññāsa upekkhāsahagatacittānevāti.

8. Sukhāṃ dukkhamupekkhāti
tividhā tattha vedanā.

Somanassaṃ domanassamitibhedena pañcadhā.

9. Sukhamekattha dukkhañca
domanassaṃ dvaye ṭhitaṃ.

Dvāsaṭṭhīsu somanassaṃ
pañcapaññāsaketarā.

Hetusaṅgaha

10. Hetusaṅgahe hetū nāma lobho doso moho alobho adoso amoho cāti chabbidhā bhavanti.

11. Tattha pañcadvārāvajjanadvipaṇcaviññānasampañcchanasantīraṇavoṭṭhabbanahasānavasena ahetukacittāni nāma.

12. Sesāni sabbānipi ekasattati cittāni sahetukāneva.

13. Tatthāpi dve momūhacittāni ekahetukāni.

14. Sesāni dasa akusalacittāni ceva ñāṇavippayuttāni dvādasa kāmāvacarasobhanāni ceti dvāvīsati dvihetukacittāni.

15. Dvādasa ñāṇasampayuttakāmāvacarasobhanāni ceva pañcatimsa mahaggatalokuttaracittāni ceti sattacattāḷisa tihetukacittānīti.

16. Lobho doso ca moho ca
hetū akusalā tayo.

Alobhādosāmoho ca
kusalābyākatā tathā.

17. Ahetukāṭṭhārasekahetukā
dve dvāvīsati.

Dvihetukā matā sattacattāḷisatihetukā.

Kiccasaṅgaha

18. Kiccasaṅgahe kiccāni nāma

paṭisandhibhavaṅgāvajjanadassanasavanaghāyanasāyanaphusanasampañcchanasantīraṇavoṭṭhabbanajavanatadāram maṇacutivasena cuddasavidhāni bhavanti.

19. Paṭisandhibhavaṅgāvajjanapañcaviññāṇaṭṭhānādivasena pana tesaṃ dasadhā ṭhānabhedo veditabbo.

20. Tattha dve upekkhāsahagatasantīraṇāni ceva aṭṭha mahāvīpākāni ca nava rūpārūpavīpākāni ceti ekūnavīsati cittāni paṭisandhibhavaṅgacutikiccāni nāma.

21. Āvajjanakiccāni pana dve.

22. Tathā dassanasavanaghāyanasāyanaphusanasampañcchanakiccāni ca.

23. Tṭhi santīraṇakiccāni.

24. Manodvārāvajjanameva pañcadvāre voṭṭhabbanakiccaṃ sādheti.

25. Āvajjanadvayavajjitāni kusalākusalaphalakiriyacittāni pañcapaññāsa javanakiccāni.

26. Aṭṭha mahāvīpākāni ceva santīraṇattayañceti ekādasa tadārammaṇakiccāni.

27. Tesu pana dve upekkhāsahagatasantīraṇacittāni paṭisandhibhavaṅgacutitadārammaṇasantīraṇavasena pañcakiccāni nāma.

28. Mahāvīpākāni aṭṭha paṭisandhibhavaṅgacutitadārammaṇavasena catukiccāni nāma.

29. Mahaggatavīpākāni nava paṭisandhibhavaṅgacutivasena tikiccāni nāma.

30. Somanassasantīraṇaṃ santīraṇatadārammaṇavasena dukiccaṃ.

31. Tathā voṭṭhabbanāṃ voṭṭhabbanāvajjanavasena.

32. Sesāni pana sabbānīpi javanamanodhātuttikadvipaṅcaviññāṇāni yathāsambhavamekakiccānti.

33. Paṭisandhādayo nāma

kiccabhedena cuddasa.

Dasadhā ṭhānabhedena

cittuppādā pakāsītā.

34. Aṭṭhasatṭhi tathā dve ca

navāṭṭha dve yathākkamaṃ.

Ekadvitīcatupañcakiccatṭhānāni niddise.

Dvārasaṅgaha

35. Dvārasaṅgahe dvārāni nāma cakkhudvāraṃ sotadvāraṃ ghānavdāraṃ jivhādvāraṃ kāyadvāraṃ manodvāraṇceti chabbidhāni bhavanti.

36. Tattha cakkhumeva cakkhudvāraṃ.

37. Tathā sotādayo sotadvārādīni.

38. Manodvāraṃ pana bhavaṅganti pavuccati.

39. Tattha

pañcadvārāvajjanacakkhuvīññāsampañcchanasantīraṇavoṭṭhabbanakāmāvacarajavanatadārammaṇavasena chacattāḷisa cittāni cakkhudvāre yathārahaṃ uppajjanti, tathā pañcadvārāvajjanasotavīññādivasena sotadvārādīsūpi chacattāḷiseva bhavanti sabbathāpi pañcadvāre catupaññāsa cittāni kāmāvacarāneva.

40. Manodvāre pana manodvārāvajjanapañcapanñāsajavanatadārammaṇavasena sattasatṭhi cittāni bhavanti.

41. Ekūnavīsati paṭisandhibhavaṅgacutivasena dvāravimuttāni.

42. Tesu pana pañcaviññāṇāni ceva mahaggatalokuttarajavanāni ceti chattiṃsa yathārahamekadvārikacittāni nāma.

43. Manodhātuttikaṃ pana pañcadvārikaṃ.

44. Sukhasantīraṇavoṭṭhabbanakāmāvacarajavanāni chadvārikacittāni.

45. Upekkhāsahagatasantīraṇamahāvīpākāni chadvārikāni ceva dvāravimuttāni ca.

46. Mahaggatavīpākāni dvāravimuttānevāti.

47. Ekadvārikacittāni

pañcachadvārikāni ca.

Chadvārikavimuttāni

vimuttāni ca sabbathā.

Chattiṃsati tathā tīni

ekatīṃsa yathākkamaṃ.

Dasadhā navadhā ceti

pañcadhā paridīpaye.

Ālambaṇasaṅgaha

48. Ālambaṇasaṅgahe ārammaṇāni nāma rūpārammaṇaṃ saddārammaṇaṃ gandhārammaṇaṃ rasārammaṇaṃ phoṭṭhabbārammaṇaṃ dhammārammaṇaṇceti chabbidhāni bhavanti.

49. Tattha rūpameva rūpārammaṇaṃ, tathā saddādayo saddārammaṇādīni.

50. Dhammārammaṇaṃ pana pasādasukhumarūpacittacetasikanibbānapaññattivasena chadhā saṅgayhati.

51. Tattha cakkhudvārikacittānaṃ sabbesampi rūpameva ārammaṇaṃ, tañca paccuppannaṃ. Tathā

sotadvārikacittādīnampi saddādīni, tāni ca paccuppannāniyeva.

52. Manodvārikacittānaṃ pana chabbidhampi paccuppannamatītaṃ anāgataṃ kālavimuttañca

yathārahamaṇārammaṇaṃ hoti.

53. Dvāravimuttānañca paṭisandhibhavaṅgacutisaṅkhātānaṃ chabbidhampi yathāsambhavaṃ yebhuyena

bhavantare chadvāragghitaṃ paccuppannamatītaṃ paññattibhūtaṃ vā kammakammanimittagatinimittasammatānaṃ ārammaṇaṃ hoti.

54. Tesu cakkhuvīññāṇādīni yathākkamaṃ rūpādiekekārammaṇāneva.

55. Manodhātuttikaṃ pana rūpādipañcārammaṇaṃ.

56. Sesāni kāmāvacaravīpākāni hasanacittaṇceti sabbathāpi kāmāvacarārammaṇāneva.

57. Akusalāni ceva ṇāṇavīpayuttakāmāvacarajavanāni ceti lokuttaravajjitasabbārammaṇāni.

58. Nāṇasampayuttakāmāvacarakusalāni ceva pañcamajjhānasaṅkhātāṃ abhiññākusalāñceti arahattamaggaphalavajjitassabbārammaṇāni.
 59. Nāṇasampayuttakāmāvacarakiriyāni ceva kiriyābhiññāvoṭṭhabbanañceti sabbathāpi sabbārammaṇāni.
 60. Āruppesu dutiyacattutthāni mahaggatārammaṇāni.
 61. Sesāni mahaggatācittāni sabbānīpi paññattārammaṇāni.
 62. Lokuttaracittāni nibbānārammaṇāni.
 63. Pañcavīsa parittamhi cha cittāni mahaggate.
 Ekavīsati vohāre
 aṭṭha nibbānagocare.
 Vīsānuttaramuttamhi
 aggamaggaphalujjhite.
 Pañca sabbattha chacceti
 sattadhā tattha saṅgaho.

Vatthusaṅgaha

64. Vatthusaṅgahe vatthūni nāma cakkhu sota ghāna jivhā kāya hadayavatthu ceti chabbidhāni bhavanti.
 65. Tāni kāmaloce sabbānīpi labbhanti.
 66. Rūpaloke pana ghānādittayaṃ natthi.
 67. Arūpaloke pana sabbānīpi na saṃvijjanti.
 68. Tattha pañcaviññādhātuyo yathākkamaṃ ekantena pañca pasāda vatthūni nissāyeva pavattanti.
 69. Pañcadvārāvajjana sampañcchanasaṅkhātā pana manodhātu ca hadayaṃ nissitāyeva pavattanti.
 70. Avasesā pana manoviññādhātusaṅkhātā ca santīraṇa mahāvīpākapaṭiḡhadvayapaṭhamamaggahasana rūpāvacaravasena hadayaṃ nissāyeva pavattanti.
 71. Avasesā kusalākusalakiriyānuttaravasena pana nissāya vā anissāya vā.
 72. Āruppavīpākavasena hadayaṃ anissāyevāti.
 73. Chavatthuṃ nissitā kāme satta rūpe catubbidhā.
 Tivatthuṃ nissitāruppe
 dhātvekā nissitā matā.
 74. Tecattāḷisa nissāya dvecattāḷisa jāyare.
 Nissāya ca anissāya
 pākāruppā anissitā.

Iti abhidhammatthasaṅgahe pakiṇṇakasaṅgahavibhāgo nāma

Tatiyo paricchedo.

IV. Vīthiparicchedo

1. Cittuppādānamicevaṃ katvā saṅgahamuttaraṃ. Bhūmipuggalabhedena pubbāparaniyāmitaṃ. Pavattisaṅgahaṃ nāma paṭisandhipavattiyaṃ. Pavakkhāmi samāseṇa yathāsambhavato kathaṃ.
 2. Cha vathūni cha dvārāni cha ārammaṇāni cha viññāṇāni cha vīthiyo chadha visayappavatti ceti vīthi saṅgahe cha chakkāni veditābāni.
 3. Vīthimuttānaṃ pana kammakammanimittagatinimittavasena tividhā hoti visayappavatti.
 4. Tattha vatthudvārārammaṇāni pubbe vuttanayāneva.
Viññāṇachakkam
 5. Cakkhuvīññāṇaṃ sotaviññāṇaṃ ghānaviññāṇaṃ jivhāvīññāṇaṃ kāyaviññāṇaṃ manoviññāṇaṃ ceti cha viññāṇāni.
Vīthichakkam
 6. Cha vīthiyo pana cakkhudvārāvīthi sotadvārāvīthi ghānavīññāṇāvīthi jivhādvārāvīthi kāyadvārāvīthi manodvārāvīthi ceti dvāravasena vā, cakkhuvīññāṇāvīthi sotaviññāṇāvīthi ghānaviññāṇāvīthi jivhāvīññāṇāvīthi kāyaviññāṇāvīthi manoviññāṇāvīthi ceti viññāṇavasena vā dvārappavattā cīttappavattīyo yojetabbā.

Vīthibheda

7. Atimahantaṃ mahantaṃ parittaṃ atiparittaṃ ceti pañcadvāre manodvāre pana vibhūtamavibhūtaṃ ceti chadhā visayappavatti veditabbā.

Pañcadvāravīthi

8. Kathaṃ? Uppādatṭhitibhaṅgasena khaṇattayaṃ ekacittakkhaṇaṃ nāma.

9. Tāni pana sattarasa cittakkhaṇāni rūpadhammanāyū.

10. Ekacittakkhaṇāṅgāni vā bahucittakkhaṇāṅgāni vā ṭhitippattāneva pañcārammaṇāni pañcadvāre āpāthamāgacchanti.

Tasmā yadi ekacittakkhaṇāṅgāni rūpārammaṇaṃ cakkhussa āpāthamāgacchati.

Tato dvikkhattuṃ bhavaṅge calite bhavaṅgasotaṃ vocchindivā tameva rūpārammaṇaṃ āvajjantaṃ pañcadvārāvajanacittaṃ uppajjitvā nirujjhati.

Tato tassānantaraṃ tameva rūpaṃ passantaṃ cakkhuvīññānaṃ, sampaṭicchantaṃ sampaṭicchana-cittaṃ, santīrayamaṇaṃ santīrayana-cittaṃ, vavatthapentaṃ voṭṭhabbanacittaṃ ceti yathākkamaṃ uppajjitvā nirujjhati.

Tato paraṃ ekūnatiṃsa kāmāvacarajavanesu yaṃkiñci laddhapaccayaṃ yebhuyyena sattakkhattuṃ javati.

Javanānubandhāni ca dve tadārammaṇapākāni yathārahaṃ pavattanti, tato paraṃ bhavaṅgapāto.

11. Ettāvataṃ cuddasa vīthiccittuppādā, dve bhavaṅgacalanāni, pubbevātītakamekacittakkhaṇanti katvā sattarasa cittakkhaṇāni paripūrenti, tato paraṃ nirujjhati, ārammaṇametaṃ atimahantaṃ nāma gocaraṃ.

12. Yāva tadārammaṇuppādā pana appahontāṭītakamāpāthamāgataṃ ārammaṇaṃ mahantaṃ nāma, tattha javanāvasāne bhavaṅgapātova hoti, natthi tadārammaṇuppādo.

13. Yāva javanuppādāpi appahontāṭītakamāpāthamāgataṃ ārammaṇaṃ parittaṃ nāma, tattha javanampi anuppajjitvā dvattikkhattuṃ voṭṭhabbanameva pavattati, tato paraṃ bhavaṅgapātova hoti.

14. Yāva voṭṭhabbanuppādā ca pana appahontāṭītakamāpāthamāgataṃ nirodhāsannamārammaṇaṃ atiparittaṃ nāma, tattha bhavaṅgacalanameva hoti, natthi vīthiccittuppādo.

15. Iceveraṃ cakkhudvāre, tathā sotadvārādīsū ceti sabbathāpi pañcadvāre

tadārammaṇajavanavotṭhabbanamoghavārasaṅkhātānaṃ catunnaṃ vārānaṃ yathākkamaṃ ārammaṇabhūtā visayappavatti catudhā veditabbā.

16. Vīthiccittāni satteva

cittuppādā catuddasa.

Catupaññāsa vitthārā

pañcadvāre yathārahaṃ.

Ayamettha pañcadvāre vīthiccittappavattinayo.

Manodvāravīthi parittajavanavāra

17. Manodvāre pana yadi vibhūtamārammaṇaṃ āpāthamāgacchati, tato paraṃ bhavaṅgacalana manodvārāvajjana javanāvasāne tadārammaṇapākāni pavattanti, tato paraṃ bhavaṅgapāto.

18. Avibhūte panārammaṇe javanāvasāne bhavaṅgapātova hoti, natthi tadārammaṇuppādoti.

19. Vīthi cittāni tīṇeva

cittuppādā daseritā.

Vitthārena panettheke

cattālīsa vibhāvaye.

Ayamettha parittajavanavāro.

Appanājavanavāra

20. Appanājavanavāre pana vibhūtvāvibhūtabhedo natthi, tathā tadārammaṇuppādo ca.

21. Tattha hi ñāṇasampayuttakāmāvacarajavanānamatṭhannaṃ aññatarasmim parikkammopacārānulomagotrābhunāmena catukkhattuṃ tikkhattumeva vā yathākkamaṃ uppajjitvā niruddhānantarameva yathārahaṃ catutthaṃ, pañcamaṃ vā chabbīsati mahaggata lokuttarajavanesu yathābhinihārasena yaṃ kiñci javanaṃ appanāvīthimotarati, tato paraṃ appanāvasāne bhavaṅgapātova hoti.

22. Tattha somanassasahagatajavanānantaraṃ appanāpi somanassasahagatāva pāṭikaṅkhitabbā, upekkhāsahagatajavanānantaraṃ upekkhāsahagatāva.

Tatthāpi kusalajavanānantaraṃ kusalajavanañceva hetṭhimañca phalattayamappeti, kiriya-javanānantaraṃ kiriya-javanaṃ arahattaphalañcāti.

23. Dvattiṃsa sukhapuññamhā

dvādasopekkhakā paraṃ.

Sukhitakriyato aṭṭha

cha sambhonti upekkhakā.

24. Puthujjanaṃ sekkhānaṃ

kāmapuññatīhetuto.

Tihetukāmakriyato
vītarāgānamappanā.

Ayamettha manodvāre vīthiccittappavattinayo.

Tadārammaṇaniyama

25. Sabbatthāpi panettha anitṭhe ārammaṇe akusalavipākāneva pañcaviññāṇa sampatīcchana santīraṇa tadārammaṇāni.
26. Itṭhe kusalavipākāni.
27. Atitṭhe pana somanassasahagatāneva santīraṇatadārammaṇāni.
Tatthāpi somanassasahagata kiriyajavanāvasāne somanassasahagatāneva tadārammaṇāni bhavanti.
Upekkhāsahagatakiriyajavanāvasāne ca upekkhāsahagatāneva honti.
28. Domanassasahagatajavanāvasāne ca pana tadārammaṇāni ceva bhavaṅgāni ca upekkhāsahagatāneva bhavanti.
Tasmā yadi somanassapaṭisandhikassa domanassa sahagata javanāvasāne tadārammaṇasambhavo natthi, tadā yam kiñci paricitapubbaṃ parittārammaṇamārabbha upekkhā sahagatasantīraṇam uppajjati, tamanantaritvā bhavaṅgapātova hotīti vadanti ācariyā.
29. Tathā kāmāvacarajavanāvasāne kāmāvacarasattānaṃ kāmāvacaradhammesveva ārammaṇabhūtesu tadārammaṇam icchantīti.
30. Kāme javanasattālambaṇānaṃ niyame sati.
Vibhūtetimahante ca
tadārammaṇamīritam.

Ayamettha tadārammaṇaniyamo.

Javananiyama

31. Javanesu ca parittajavanavīthiyam kāmāvacarajavanāni sattakkhattum chakkhattumeva vā javanti.
32. Mandappavattiyam pana maraṇakālādīsu pañcavārameva.
33. Bhagavato pana yamaka pāṭihāriyakālādīsu lahukappavattiyam cattāri pañca vā paccavekkhaṇacittāni bhavanītipi vadanti.
34. Ādikammikassa pana paṭhamakappanāyam mahaggatajavanāni abhiññājavanāni ca sabbadāpi ekavārameva javanti, tato param bhavaṅgapāto.
35. Cattāro pana magguppādā ekacittakkhanikā, tato param dve tīṇi phalacittāni yathārahaṃ uppajjanti, tato param bhavaṅgapāto.
36. Nirodhasamāpattikāle dvikkhattum catutthārappajavanam javati, tato param nirodham phusati.
37. Vuṭṭhānakāle ca anāgāmiphalaṃ vā arahattaphalaṃ vā yathārahamekavāram uppajjitvā niruddhe bhavaṅgapātova hoti.
38. Sabbatthāpi samāpattivīthiyam bhavaṅgasoto viya vīthinīyamo natthīti katvā bahūnipi labbhanti.
39. Sattakkhattum parittāni
maggābhiññā sakim matā.
Avasesāni labbhanti
javanāni bahūnipi.

Ayamettha javananiyamo.

Puggalabheda

40. Duhetukānamahetukānaṃca panettha kiriyajavanāni ceva appanājavanāni ca labbhanti.
41. Tathā ñāṇasampayuttavipākāni ca sugatīyam.
42. Duggatīyam pana ñāṇavippayuttāni ca mahāvīpākāni na labbhanti.
43. Tihetukesu ca khīṇāsavānaṃ kusalākusalajavanāni na labbhanti.
44. Tathā sekkhaputhujjanānaṃ kiriyajavanāni.
45. Dīṭṭhigatasampayuttavicikicchājavanāni ca sekkhānaṃ.
46. Anāgāmipuggalānaṃ pana paṭighajavanāni ca na labbhanti.
47. Lokuttarajavanāni ca yathārahaṃ ariyānameva samuppajjantīti.
48. Asekkhānaṃ catucattāḷīsa
sekkhānamuddise.
Chappaññāsāvasesānaṃ
catupaññāsa sambhavā.

Ayamettha puggalabhedo.

Bhūmivibhāga

49. Kāmāvacarabhūmiyam panetāni sabbānipi vīthiccittāni yathārahāmupalabbhanti.
50. Rūpāvacarabhūmiyam paṭighajavanatadārammaṇavajjitāni.
51. Arūpāvacarabhūmiyam paṭhamamaggarūpāvacarahasaneṭṭhimārappavajjitāni ca labbhanti.

52. Sabbatthāpi ca taṃtaṃpasādarahitānaṃ taṃtaṃdvārikavīthiccittāni na labbhanteva.

53. Asaññasattānaṃ pana sabbatthāpi cittappavatti natthevāti.

54. Asīti vīthiccittāni
kāme rūpe yathārahaṃ.
Catusatṭhi tathārūpe
dvecattālīsa labbhare.

Ayamettha bhūmivibhāgo.

55. Icevaṃ chadvārikacittappavatti yathāsambhavaṃ bhavaṅgantariṭā yāvatāyukamabocchinnā pavattati.

Iti abhidhammatthasaṅgahe vīthisaṅgahavibhāgo nāma

Catuttho paricchedo.

V. Vīthimuttaparicchedo

1. Vīthiccittavasenevaṃ
pavattiyamudīrito.
Pavattisaṅgaho nāma
sandhiyaṃ dāni vuccati.

Catukkamatikā

2. Catasso bhūmiyo, catubbidhā paṭisandhi, cattāri kammāni, catudhā maraṇuppatti ceti vīthimuttasaṅgahe cattāri catukkāni veditabbāni.

Bhūmicatukka

3. Tattha apāyabhūmi kāmasugatibhūmi rūpāvacarabhūmi arūpāvacarabhūmi ceti catasso bhūmiyo nāma.

4. Tāsu nirayo tiracchānayoni pettivisayo asurakāyo ceti apāyabhūmi catubbidhā hoti.

5. Manussā cātumahārājikā tāvatimsā yāmā tusitā nimmānarati paranimmitavasavattī ceti kāmasugatibhūmi sattavidhā hoti.

6. Sā panāyamekādasavidhāpi kāmāvacarabhūmicceva saṅkhaṃ gacchati.

7. Brahmaṃpārisajjā brahmapurohitā mahābrahmā ceti paṭhamajjhānabhūmi.

8. Parittābhā appamāṇābhā ābhassarā ceti dutiyajjhānabhūmi.

9. Parittasubhā appamāṇasubhā subhakiṇhā ceti tatiyajjhānabhūmi.

10. Vehapphalā asaṅgasaṅgā sudhāvāsā ceti catutthajjhānabhūmiti rūpāvacarabhūmi soḷasavidhā hoti.

11. Avihā atappā sudassā sudassī akaniṭṭhā ceti suddhāvāsabhūmi pañcavidhā hoti.

12. Ākāsaṇācāyatanabhūmi viññāṇācāyatanabhūmi ākiṇcaṇṇāyatanabhūmi nevasaññānāsaṅgāyatanabhūmi ceti arūpabhūmi catubbidhā hoti.

13. Puthujjanā na labbhanti

suddhāvāsesu sabbathā.

Sotāpannā ca sakadāgāmino

cāpi puggalā.

14. Ariyā nopalabbhanti

asaṅgāpāyabhūmisu.

Sesatṭhānesu labbhanti

ariyānariyāpi ca.

Idamettha bhūmicatukkaṃ.

Paṭisandhicatukka

15. Apāyapaṭisandhi kāmasugatipaṭisandhi rūpāvacarapaṭisandhi arūpāvacarapaṭisandhi ceti catubbidhā paṭisandhi nāma.

16. Tattha akusalavipākopekkaḥasahagatasantīraṇaṃ apāyabhūmiyaṃ okkantikkhaṇe paṭisandhi hutvā tato paraṃ bhavaṅgaṃ pariyoṣāne cavanaṃ hutvā vocchijjati, ayamekāpāyapaṭisandhi nāma.

17. Kusalavipākopekkaḥasahagatasantīraṇaṃ pana kāmasugatiyaṃ manussānañceva jaccandhādīnaṃ bhummassitānañca vinipātikāsuraṇaṃ paṭisandhibhavaṅgacutivasena pavattati.

18. Mahāvīpākāni pana atṭha sabbatthāpi kāmasugatiyaṃ paṭisandhibhavaṅgacutivasena pavattanti.

19. Imā nava kāmasugatipaṭisandhiyo nāma.

20. Sā panāyaṃ dasavidhāpi kāmāvacarapaṭisandhicceva saṅkhaṃ gacchati.

21. Tesu catunnaṃ apāyānaṃ manussānaṃ vinipātikāsuraṇaṃ āyuppamāṇaṅgaṇāyā niyamo natthi.

22. Cātumahārājikānaṃ pana devānaṃ dībbāni pañcavassasatāni āyuppamāṇaṃ, manussagaṇāyā navutivassa satahassappamāṇaṃ hoti.

Tato catugguṇaṃ tāvatimsānaṃ.

Tato catugguṇaṃ yāmānaṃ.

Tato catugguṇaṃ tusitānaṃ.

Tato catugguṇaṃ nimmānaratīnaṃ.

Tato catugguṇaṃ paranimmitvasavattīnaṃ.

23. Navasatañcekavāsa

vassānaṃ koṭiyo tathā.

Vassasatasahassāni

saṭṭhi ca vasavattisu.

24. Paṭhamajjhānavipākaṃ paṭhamajjhānabhūmiyaṃ paṭisandhibhavaṅgacutivasena pavattati.

25. Tathā dutiyajjhānavipākaṃ tatiyajjhānavipākaṃca dutiyajjhānabhūmiyaṃ.

26. Catutthajjhānavipākaṃ tatiyajjhānabhūmiyaṃ.

27. Pañcamajjhānavipākaṃ catutthajjhānabhūmiyaṃ.

28. Asaññasattānaṃ pana rūpameva paṭisandhi hoti. Tathā tato paraṃ pavattiyaṃ cavanakāle ca rūpameva pavattivā nirujjhati.

Imā cha rūpāvacarapaṭisandhiyo nāma.

29. Tesu brahmapārisajjānaṃ devānaṃ kappassa tatiyo bhāgo āyupamāṇaṃ.

30. Brahmapurohitānaṃ upaḍḍhakappo.

31. Mahābrahmānaṃ eko kappo.

32. Parittābhānaṃ dve kappāni.

33. Appamāṇābhānaṃ cattārikappāni.

34. Ābhassarānaṃ aṭṭha kappāni.

35. Parittasubhānaṃ soḷasa kappāni.

36. Appamāṇasubhānaṃ dvattimsa kappāni.

37. Subhakiṇhānaṃ catusaṭṭhi kappāni.

38. Vehapphalānaṃ asaññasattānaṃca pañcakappasatāni.

39. Avihānaṃ kappasahassāni.

40. Atappānaṃ dve kappasahassāni.

41. Sudassānaṃ cattāri kappasahassāni.

42. Sudassīnaṃ aṭṭha kappasahassāni.

43. Akaniṭṭhānaṃ soḷasa kappasahassāni.

44. Paṭhamārūppādivipākāni paṭhamārūppādivihūmīsu yathākkamaṃ paṭisandhibhavaṅgacutivasena pavattanti.

Imā catasso arūppapaṭisandhiyo nāma.

45. Tesu pana ākāsānañcāyatanūpagānaṃ devānaṃ vīsaticappasahassāni āyupamāṇaṃ.

46. Viññānañcāyatanūpagānaṃ devānaṃ cattāṭisakappasahassāni.

47. Ākiñcaññāyatanūpagānaṃ devānaṃ saṭṭhikappasahassāni.

48. Nevasaññānāsaññāyatanūpagānaṃ devānaṃ caturāsītikappasahassāni.

49. Paṭisandhi bhavaṅgaṃca

tathā cavanamānasāni.

Ekameva tatheveka

visayañcekajātiyaṃ.

Idamettha paṭisandhicitukkaṃ.

Kammacatukka

50. Janakaṃ upatthambhakaṃ upapīlakaṃ upaghātakañceti kiccavasena.

51. Garukaṃ āsannaṃ āciṇṇaṃ kaṭattakammañceti pākādānapariyāyena.

52. Diṭṭhadhammavedanīyaṃ upapajjavedanīyaṃ aparāpariyavedanīyaṃ ahosikammañceti pākakālavasena cattāri kammāni nāma.

53. Tathā akusalaṃ kāmāvacarakusalaṃ rūpāvacarakusalaṃ arūpāvacarakusalañceti pākāthānavasena.

54. Tattha akusalaṃ kāyakammaṃ vacīkammaṃ manokammañceti kammadvārasena tividhaṃ hoti.

55. Kathaṃ? Pāṇātipāto adinnādānaṃ kāmesumicchācāro ceti kāyaviññattisaṅkhāte kāyadvāre bāhullavuttito kāyakammaṃ nāma.

56. Musāvādo pisuṇavācā pharusavācā samphappalāpo ceti vacīviññattisaṅkhāte vacīdvāre bāhullavuttito vacīkammaṃ nāma.

57. Abhijjhā byāpādo micchādiṭṭhi ceti aññatrāpi viññattiyā manasmimīyeva bāhullavuttito manokammaṃ nāma.

58. Tesu pāṇātipāto pharusavācā byāpādo ca dosamūlena jāyanti.

59. Kāmesumicchācāro abhijjhā micchādiṭṭhi ca lobhamūlena.

60. Sesāni cattāripi dvīhi mūlehi sambhavanti.

61. Cittuppādavāsena panetaṃ akusalaṃ sabbathāpi dvādasavidhaṃ hoti.

62. Kāmāvacarakusalampi kāyadvāre pavattaṃ kāyakammaṃ, vacīdvāre pavattaṃ vacīkammaṃ, manodvāre pavattaṃ manokammañceti kammadvāravasena tividhaṃ hoti.
63. Tathā dāna sīla bhāvanāvasena.
64. Cittuppādavāsena panetaṃ aṭṭhavidhaṃ hoti.
65. Dāna sīla bhāvanāpacāyanaveyyāvacca pattidāna pattānumodana dhammassavana dhammadesanā diṭṭhijukammavasena dasavidhaṃ hoti.
66. Taṃ panetaṃ vīsatividhampi kāmāvacarakammamicceva saṅkhaṃ gacchati.
67. Rūpāvacarakusalaṃ pana manokammameva, taṅca bhāvanāmayāṃ appanāppattaṃ jhānaṅgabhedena pañcavidhaṃ hoti.
68. Tathā arūpāvacarakusalaṅca manokammaṃ, tampi bhāvanāmayāṃ appanāppattaṃ ārammaṇabhedena catubbidhaṃ hoti.
69. Etthākusalakammamuddhaccarahitaṃ apāyabhūmiyāṃ paṭisandhiṃ janeti.
Pavattiyāṃ pana sabbampi dvādasavidhaṃ sattākusalapākāni sabbatthāpi kāmaloce rūpaloke ca yathārahaṃ vipaccati.
70. Kāmāvacarakusalampi kāmāvacarāyameva paṭisandhiṃ janeti.
Tathā pavattiyāṅca mahāvīpākāni, ahētukavīpākāni pana aṭṭhāpi sabbatthāpi kāmaloce rūpaloke ca yathārahaṃ vipaccati.
71. Tatthāpi tihetukamukkaṭṭhaṃ kusalaṃ tihetukaṃ paṭisandhiṃ datvā pavatte soḷasa vipākāni vipaccati.
72. Tihetukamokaṃ dvihetukamukkaṭṭhaṅca kusalaṃ dvihetukaṃ paṭisandhiṃ datvā pavatte tihetukarahitāni dvādasa vipākāni vipaccati.
73. Dvihetukamokaṃ pana kusalaṃ ahētukameva paṭisandhiṃ deti, pavatte ca ahētukavīpākāneva vipaccati.
74. Asaṅkhāraṃ asaṅkhāra
vipākāni na paccati.
Sasaṅkhāramasaṅkhāra
vipākāni kecana.
Tesaṃ dvādasa pākāni
dasāṭṭha ca yathākkamaṃ.
Yathāvuttānusārena
yathāsambhavamuddise.
75. Rūpāvacarakusalaṃ pana paṭhamajjhānaṃ parittaṃ bhāvetvā brahmapārisajjesu uppajjati.
76. Tadeva majjhimaṃ bhāvetvā brahmapurohitesu.
77. Paṇītaṃ bhāvetvā mahābrahmesu.
78. Tathā dutiyajjhānaṃ tatiyajjhānaṅca parittaṃ bhāvetvā parittābhesu.
79. Majjhimaṃ bhāvetvā appamāṇābhesu.
80. Paṇītaṃ bhāvetvā ābhassaresu.
81. Catutthajjhānaṃ parittaṃ bhāvetvā parittasubhesu.
82. Majjhimaṃ bhāvetvā appamāṇasubhesu.
83. Paṇītaṃ bhāvetvā subhakiṇhesu.
84. Pañcamajjhānaṃ bhāvetvā vehapphalesu.
85. Tadeva saṅghāvirāgaṃ bhāvetvā asaṅghasattesu.
86. Anāgāmino pana suddhāvāsesu uppajjanti.
87. Arūpāvacarakusalaṅca yathākkamaṃ bhāvetvā āruppesu uppajjantīti.
88. Itthaṃ mahaggataṃ puññaṃ
yathābhūmivavatthitaṃ.
Janeti sadisaṃ pākāṃ
paṭisandhipavattiyāṃ.

Idamettha kammacatukkaṃ.

Cutipāṭisandhikkama

89. Āyukkhayena kammakkhayena ubhayakkhayena upacchedakakammunā ceti catudhā maraṇuppatti nāma.
90. Tathā ca marantānaṃ pana maraṇakāle yathārahaṃ abhimukhībhūtaṃ bhavantare paṭisandhijanakaṃ kammaṃ vā.
Taṃ kammakaraṇakāle rūpādikamupaladdhapubbamupakaraṇabhūtaṅca kammanimittaṃ vā,
anantaramuppajjamānabhāve upalabhitabbamupabhogabhūtaṅca gatinimittaṃ vā kammabalena channaṃ dvārānaṃ aññatarasmīṃ paccupaṭṭhāti.
Tato paraṃ tameva tathopaṭṭhitaṃ ārammaṇaṃ ārabha vipaccamānakammānurūpaṃ parisuddhaṃ upakkiliṭṭhaṃ vā upalabhitabbabhāvānurūpaṃ tatthoṇataṃva cittasantānaṃ abhiṅgaṃ pavattati bāhullena.

Tameva vā pana janakabhūtaṃ kammaṃ abhinavakaraṇavasena dvārappattaṃ hoti.

91. Paccāsannamarāṇassa tassa vīthiccittāvasāne bhavaṅgakkhaye vā cavanavasena paccuppannabhavapariyosānabhūtaṃ cuticcitaṃ uppajjitvā nirujjhati.

Tasmim̐ niruddhāvasāne tassānantarameva tathāgahitaṃ ārammaṇaṃ ārabba savatthukaṃ avatthukameva vā yathārahaṃ avijjānusayaparikkhittena taṅhānusayamūlakena saṅkhārena janiyamānaṃ sampayuttehi pariḅgayhamānaṃ sahaḅātānamadhiṭṭhānabhāvena pubbaṅgamabhūtaṃ bhavantarapaṭisaṅdhānavasena paṭisaṅdhisāṅkhātaṃ mānaṃ uppajjamānameva paṭiṭṭhāti bhavantare.

92. Maraṅāsannavīthiyaṃ panettha mandappavattāni pañceva javanāni pāṭikaṅkhitabbāni, tasmā yadi paccuppannārammaṇesu āpāthagatesu dharantesveva maraṇaṃ hoti.

Tadā paṭisaṅdhibhavaṅgānampi paccuppannārammaṇatā labbhātī katvā kāmāvacarapaṭisaṅdhiyā chadvāraggahitaṃ kammanimittaṃ gatinimittaṅca paccuppannamatītārammaṇaṃ upalabbhati .

Kammaṃ pana aṭṭameva, taṅca manodvāraggahitaṃ, tāni pana sabbānīpi parittadhammabhūtānevārammaṇāni.

93. Rūpāvacarapaṭisaṅdhiyā pana paññattibhūtaṃ kammanimittamevārammaṇaṃ hoti.

94. Tathā arūpapaṭisaṅdhiyā ca mahaggatabhūtaṃ paññattibhūtaṅca kammanimittameva yathārahamārammaṇaṃ hoti.

95. Asaññasattānaṃ pana jīvitānavakameva paṭisaṅdhibhāvena paṭiṭṭhāti, tasmā te rūpapaṭisaṅdhikā nāma.

96. Arūpā arūpapaṭisaṅdhikā.

97. Sesā rūpārūpapaṭisaṅdhikā.

98. Āruppacutiyaṃ honti
hetṭhimāruppavajjitā.

Paramāruppasandhī ca
tathā kāmātihetukā.

Rūpāvacaracutiyaṃ

aheturahitā siyūṃ;

Sabbā kāmātihetumhā

kāmesveva panetarā.

Ayamettha cutipaṭisaṅdhikkamo.

99. Iccevaṃ gahitapaṭisaṅdhikānaṃ pana paṭisaṅdhiṅirodhānantarato pabhuti tamevārammaṇamārabba tadeva cittaṃ yāva cuticcittuppādā asati vīthiccittuppāde bhavassa aṅgabhāvena bhavaṅgasantatisāṅkhātaṃ mānaṃ abbochinnāṃ nadīsoto viya pavattati.

100. Pariyosāne ca cavanavasena cuticcitaṃ hutvā nirujjhati.

101. Tato paraṅca paṭisaṅdhādayo rathacakkamiva yathākkamaṃ eva parivattantā pavattanti.

102. Paṭisaṅdhibhavaṅgavīthiyo
cuticeha tathā bhavantare.

Puna sandhi bhavaṅgamiccayaṃ
parivattati cittaṃsantati.

Paṭisaṅkhāyapanetamaddhuvanā
adhigantvā padamaccutaṃ budhā.

Susamucchinnasinehabandhanā
samamessanti cirāya subbatā.

Iti abhidhammatthasaṅgahe vīthimuttasaṅgahavibhāgo nāma.

Pañcāmo paricchedo.

VI. Rūpāparicchedo

1. Ettāvatā vibhattā hi
sappabhedappavattikā.

Cittācetasikā dhammā
rūpaṃ dāni pavuccati.

Mātikā

2. Samuddesā vibhāgā ca
samuṭṭhānā kalāpato.

Pavattikkamato ceti
pañcadhā tattha saṅgaho.

Rūpasamuddesa

3. Cattāri mahābhūtāni, catunnaṅca mahābhūtānaṃ upādāyarūpanti duvidhampetaṃ rūpaṃ ekādasavidhena saṅgahaṃ gacchati.

4. Kathaṃ? Pathavīdhātu āpodhātu tejodhātu vāyodhātu bhūtarūpaṃ nāma.

5. Cakkhu sotam ghānam jivhā kāyo pasādarūpaṃ nāma.
6. Rūpaṃ saddo gandho raso āpodhātuvivajjitaṃ bhūtattayasāṅkhātaṃ phoṭṭhabbaṃ gocararūpaṃ nāma.
7. Itthattaṃ purisattaṃ bhāvarūpaṃ nāma.
8. Hadayavatthu hadayarūpaṃ nāma.
9. Jīvitindriyaṃ jīvitarūpaṃ nāma.
10. Kabaḷikāro āhāro āhārarūpaṃ nāma.
11. Iti ca aṭṭhārasavidhampetaṃ rūpaṃ sabhāvarūpaṃ salakkhaṇarūpaṃ nipphannarūpaṃ rūparūpaṃ sammasanarūpanti ca saṅgahaṃ gacchati.
12. Ākāśadhātu paricchedarūpaṃ nāma.
13. Kāyaviññatti vacīviññatti viññattirūpaṃ nāma.
14. Rūpassa lahutā mudutā kammaññatā viññattidvayaṃ vikārarūpaṃ nāma.
15. Rūpassa upacayo santati jaratā aniccatā lakkhaṇarūpaṃ nāma.
16. Jātirūpameva panettha upacayasantatināmena pavuccatīti ekādasavidhampetaṃ rūpaṃ aṭṭhavīsatividhaṃ hoti sarūpavasena.
17. Kathaṃ –
Bhūtappasādavisayā
bhāvo hadayamiccapi.
Jīvitāhārarūpehi
aṭṭhārasavidhaṃ tathā.
Paricchedo ca viññatti
vikāro lakkhaṇanti ca.
Anipphannā dasa ceti
aṭṭhavīsavidhaṃ bhava.

Ayamettha rūpasamuddeso.

Rūpavibhāga

18. Sabbañca panetaṃ rūpaṃ ahetukaṃ sappaccayaṃ sāsavaṃ saṅkhataṃ lokiyaṃ kāmāvacaraṃ anārammaṇaṃ appahātabbamevāti ekavidhampi ajjhattikabāhirādivasena bahudhā bhedaṃ gacchati.
19. Kathaṃ? Pasādasaṅkhātaṃ pañcavidhampi ajjhattikarūpaṃ nāma, itaraṃ bāhirarūpaṃ.
20. Pasādahadayasaṅkhātaṃ chabbidhampi vatthurūpaṃ nāma, itaraṃ avatthurūpaṃ.
21. Pasādaviññattisaṅkhātaṃ sattavidhampi dvārarūpaṃ nāma, itaraṃ advārarūpaṃ.
22. Pasādabhāvajīvitasaṅkhātaṃ aṭṭhavidhampi indriyarūpaṃ nāma, itaraṃ anindriyarūpaṃ.
23. Pasādavisayasaṅkhātaṃ dvādasavidhampi oḷārikarūpaṃ santikerūpaṃ, sappatigharūpañca, itaraṃ sukhumarūpaṃ dūrerūpaṃ appaṭigharūpañca.
24. Kammajaṃ upādinnarūpaṃ, itaraṃ anupādinnarūpaṃ.
25. Rūpāyatanaṃ sanidassanarūpaṃ, itaraṃ anidassanarūpaṃ.
26. Cakkhādidvayaṃ asampattavasena, ghānāditayaṃ sampattavasenaṭi pañcavidhampi gocaraggāhikarūpaṃ, itaraṃ agocaraggāhikarūpaṃ.
27. Vaṇṇo gandho raso oḷā bhūtacatukkañceti aṭṭhavidhampi avinibbhogarūpaṃ, itaraṃ vinibbhogarūpaṃ.
28. Icevamaṭṭhavīsati-vidhampi ca vicakkhaṇā.
Ajjhattikādi bhedenā
vibhajanti yathārahaṃ.

Ayamettha rūpavibhāgo.

Rūpasamuṭṭhānanaya

29. Kammaṃ cittaṃ utu āhāro ceti cattāri rūpasamuṭṭhānāni nāma.
30. Tattha kāmāvacaraṃ rūpāvacarañceti pañcavīsatividhampi kusalākusalakammamabhisāṅkhataṃ ajjhattikasantaṇe kammamuṭṭhānarūpaṃ paṭisandhimupādāya khaṇe khaṇe samuṭṭhāpeti.
31. Arūpavipākadvipañcaviññānavajjitaṃ pañcasattatividhampi cittaṃ cittasamuṭṭhānarūpaṃ paṭhamabhavaṅgamupādāya jāyantameva samuṭṭhāpeti.
32. Tattha appanājavanaṃ iriyāpathampi sannāmeti.
33. Voṭṭhabbana kāmāvacarajavanābhīññā pana viññattimpi samuṭṭhāpeti.
34. Somanassajavanāni panettha terasa hasanampi janenti.
35. Sītuṇhotusamaññatā tejodhātu ṭhitippattāva utusamuṭṭhānarūpaṃ ajjhattañca bahiddhā ca yathārahaṃ samuṭṭhāpeti.
36. Ojāsāṅkhāto āhāro āhārasamuṭṭhānarūpaṃ ajjhoharaṇakāle ṭhānappattova samuṭṭhāpeti.
37. Tattha hadaya indriyarūpāni kammajāneva.
38. Viññattidvayaṃ cittajameva.

39. Saddo cittotujo.
 40. Lahutādittayaṃ utucittāhārehi sambhoti.
 41. Avinibbhogārūpāni ceva ākāsadhātu ca. Catūhi sambhūtāni.
 42. Lakkhaṇārūpāni na kutoci jāyanti.
 43. Aṭṭhārasa paṇṇarasa
 terasa dvādasāti ca.
 Kammacittotukāhāra
 jāni honti yathākkamaṃ.
 44. Jāyamānādirūpānaṃ
 sabhāvattā hi kevalaṃ.
 Lakkhaṇāni na jāyanti
 kehicīti pakāsitaṃ.

Ayamettha rūpasamuṭṭhānanayo.

Rūpakalāpa

45. Ekuppādā ekanirodhā ekanissayā sahavuttino ekavīsati rūpakalāpā nāma.
 46. Tatha jīvitā avinibbhogārūpaṅca cakkhunā saha cakkhudasaṅkanti pavuccati. Tathā sotādīhi saddhim
 sotadasakaṃ ghānadasakaṃ jivhādasakaṃ kāyadasakaṃ itthibhāvadasakaṃ pumbhāvadasakaṃ vatthudasakaṅceti
 yathākkamaṃ yojetabbam.
 Avinibbhogārūpameva jīvitena saha jīvitanaṅceti pavuccati.

Ime nava kammamuṭṭhānakalāpā.

47. Avinibbhogārūpaṃ pana suddhaṭṭhakaṃ, tadeva kāyaviññattiyā saha kāyaviññattinavakaṃ, vacīviññattisaddehi
 saha vacīviññattidasakaṃ, lahutādīhi saddhim lahutādekādasakaṃ, kāyaviññattilahutādidvādasakaṃ,
 vacīviññattisaddalahutādīterasaṅceti cha cittasamuṭṭhānakalāpā.
 48. Suddhaṭṭhakaṃ saddanavakaṃ lahutādekādasakaṃ saddalahutādidvādasakaṅceti cattāro utusamuṭṭhānakalāpā.
 49. Suddhaṭṭhakaṃ lahutādekādasakaṅceti dveāhārasamuṭṭhānakalāpā.
 50. Tatha suddhaṭṭhakaṃ saddanavakaṅceti dve utusamuṭṭhānakalāpā bahiddhāpi labbhanti, avasesā pana sabbepi
 ajjhattikamevāti.
 51. Kammacittotukāhāra
 samuṭṭhānā yathākkamaṃ.
 Nava cha caturo dveti
 kalāpā ekavīsati.
 Kalāpānaṃ paricchedalakkhaṇattā vicakkaṇā;
 Na kalāpaṅgamiccāhu
 ākāsāṃ lakkhaṇāni ca.

Ayamettha kalāpayojanā.

Rūpapavattikkama

52. Sabbānīpi panetāni rūpāni kāmaloke yathārahaṃ anūnāni pavattiyāṃ upalabbhanti.
 53. Paṭisandhiyaṃ pana saṃsedajānaṅceva opapātikānaṅca cakkhusotaghānājivhākāyabhāvavattthudasakaṅkhātāni
 satta dasakāni pātubhavanti ukkaṭṭhavasena.
 Omakavasena pana cakkhusotaghānabhāvadasakāni kadācīpi na labbhanti, tasmā tesāṃ vasena kalāpahāni
 veditabbā.
 54. Gabbhaseyyakasattānaṃ pana kāyabhāvavattthudasakaṅkhātāni tīṇi dasakāni pātubhavanti tathāpi
 bhāvadasakaṃ kadāci na labbhanti.
 Tato paraṃ pavattikāle kamena cakkhudasaṅkādīni ca pātubhavanti.
 55. Icevaṃ paṭisandhimupādāya kammamuṭṭhānā, dutiyacittamupādāya cittasamuṭṭhānā, tītikālamupādāya
 utusamuṭṭhānā, ojaṅgharāṇamupādāya āhārasamuṭṭhānā ceti catusamuṭṭhānarūpakalāpasantati kāmaloke dīpajālā viya,
 nadīsoto viya ca yāvātāyukamabbocchinnā pavattati.
 56. Maraṅkālā pana cuticittoparisattarasamacittassa tītikālamupādāya kammajarūpāni na uppajjanti,
 puretaramuppanāni ca kammajarūpāni cuticittasamakālema pavattitvā nirujjhanti .
 Tato paraṃ cittajāhārajarūpaṅca vocchijjati, tato paraṃ utusamuṭṭhānarūpaparamparā yāva matakālevarasaṅkhātā
 pavattanti.
 57. Icevaṃ matasattānaṃ
 punadeva bhavantare.
 Paṭisandhimupādāya
 tathā rūpaṃ pavattati.

58. Rūpaloke pana ghānajiḥkāyabhāvasakāni ca āhārajakalāpāni ca na labbhanti, tasmā tesam paṭisandhikāle cakkhusotavatthivasena tīni dasakāni jīvitanaḥkañceti cattāro kammaṣamuṭṭhānakalāpā.

Pavattiyam cittotusamuṭṭhānā ca labbhanti.

59. Asaññasattānam pana cakkhusotavatthusaddāpi na labbhanti, tathā sabbānipi cittajarūpāni, tasmā tesam paṭisandhikāle jīvitanaḥkameva.

Pavattiyañca saddavajjitam utusamuṭṭhānarūpam atiricchati.

60. Icevaṃ kāmarūpasaññāsankhātesu tīsu ṭhānesu paṭisandhipavattivasena duvidhā rūpappavatti veditabbā.

61. Aṭṭhavīsati kāmesu
honti tevīsa rūpisu.

Sattaraseva saññīnam
arūpe natthi kiñcīpi.

Saddo vikāro jaratā
maraṇāṇcopapattiyam.

Na labbhanti pavatte tu
na kiñcīpi na labbhati.

Ayamettha rūpappavattikkamo.

Nibbānabheda

62. Nibbānam pana lokuttarasañkhātam catumaggañāṇena sacchikātabbam maggaphalānamārammaṇabhūtam vānasañkhātāya taṇhāya nikkhantattā nibbānanti pavuccati.

63. Tadeṣam sabbhāvato ekavidhampi saupādisesānibbānadhātu anupādisesānibbānadhātu ceti duvidham hoti kāraṇapariyāyena.

64. Tathā suññatam animittam appaṇihitañceti tividham hoti ākārabhedena.

65. Padamaccutamaccantam
asañkhatamanuttaram.

Nibbānamiti bhāsanti
vānamuttā mahesayo.

Iti cittam cetasikam
rūpam nibbānamiccapi.

Paramattham pakāsentī
catudhāva tathāgatā.

Iti abhidhammatthasaṅgahe rūpasāṅgahavibhāgo nāma.

Chaṭṭho paricchedo.

VII. Samuccayaparichedo

1. Dvāsattatividhā vuttā
vatthudhammā salakkhaṇā.
Tesam dāni yathāyogam
pavakkhāmi samuccayam.

Saṅgahamātikā

2. Akusalasaṅgaho missakasaṅgaho bodhipakkhiyasaṅgaho sabbasaṅgaho ceti samuccayasaṅgaho catubbidho veditabbo.

Akusalasaṅgaha

3. Katham? Akusalasaṅgahe tāva cattāro āsavā – kāmāsavo bhavāsavo diṭṭhāsavo avijjāsavo.

4. Cattāro oghā – kāmogho bhavogho diṭṭhogho avijjogho.

5. Cattāro yogā – kāmāyogo bhavāyogo diṭṭhiyogo avijjāyogo.

6. Cattāro ganthā – abhiṭṭhāyagantho, byāpādo kāyagantho, sīlabbataparāmāso kāyagantho, idaṃ saccābhiniveso kāyagantho.

7. Cattāro upādānā – kāmupādānam diṭṭhupādānam sīlabbatupādānam attavādupādānam.

8. Cha nīvaraṇāni – kāmācchandanīvaraṇam byāpādanīvaraṇam thinamiddhanīvaraṇam uddhaccakukkucanīvaraṇam vicikicchānīvaraṇam avijjānīvaraṇam.

9. Satta anusayā – kāmarāgānusayo bhavarāgānusayo paṭighānusayo mānānusayo diṭṭhānusayo vicikicchānusayo avijjānusayo.

10. Dasa saṃyojanāni – kāmarāgasāmyojanam rūparāgasāmyojanam arūparāgasāmyojanam paṭighasāmyojanam mānasāmyojanam diṭṭhisāmyojanam sīlabbataparāmāsasāmyojanam vicikicchāsaṃyojanam uddhaccasāmyojanam avijjāsāmyojanam suttante.

11. Aparānīpi dasa saṃyojanāni – kāmarāgasamyojanam bhavarāgasamyojanam paṭighasamyojanam mānasamyojanam diṭṭhisamyojanam sīlabbataparāmāsasamyojanam vicikicchāsamyojanam issāsamyojanam macchariyasamyojanam avijjāsamyojanam abhidhamme.

12. Dasa kilesā – lobho doso moho māno diṭṭhi vicikicchā thinam uddhaccam ahirikaṃ anottappaṃ.

13. Āsavādisu panettha kāmabhavanāmena tabbatthukā taṇhā adhippetā, sīlabbataparāmāso idamsaccābhiniveso attavādūpādo ca tathāpavattam diṭṭhigatameva pavuccati.

14. Āsavoghā ca yogā ca,
tayo ganthā ca vatthuto.

Upādānā duve vuttā
aṭṭha nīvaraṇā siyurū.
Chalevānusayā honti
nava saṃyojanā matā.
Kilesā dasa vuttoyam
navadhā pāpasāṅgaho.

Missakasaṅgaha

15. Missakasaṅgahe cha hetū – lobho doso moho alobho adoso amoho.

16. Satta jhānaṅgāni – vitakko vicāro pīti ekaggatā somanassam domanassam upekkhā.

17. Dvādasa maggaṅgāni – sammādiṭṭhi sammāsaṅkappo sammāvācā sammākammanto sammāājīvo sammāvāyāmo sammāsati sammāsamādhi micchādiṭṭhi micchāsaṅkappo micchāvāyāmo micchāsamādhi.

18. Bāvīsatiṅdriyāni – cakkhundriyam sotindriyam ghānindriyam jīvhindriyam kāyindriyam itthindriyam purisindriyam jīvitindriyam manindriyam sukhindriyam dukkhindriyam somanassindriyam domanassindriyam upekkhindriyam saddhindriyam vīriyindriyam satindriyam samādhindriyam paññindriyam anaññātaññassamīṅdriyam aññindriyam aññātāvindriyam.

19. Nava balāni – saddhābalaṃ vīriyabalaṃ satibalaṃ samādhibalaṃ paññābalaṃ hiribalaṃ ottappabalaṃ ahirikabalaṃ anottappabalaṃ.

20. Cattāro adhipatī – chandādhīpati vīriyādhīpati cittādhīpati vīmaṃsādhīpati.

21. Cattāro āhārā – kabalīkāro āhāro, phasso dutiyo, manosañcetanā tatiyā, viññāṇam catuttham.

22. Indriyesu panettha sotāpattimaggaṅgānaṃ anaññātaññassamīṅdriyam.

23. Arahattaphalaṅgānaṃ aññātāvindriyam.

24. Majjhe cha ṅāṅāni aññindriyānīti pavuccanti.

25. Jīvitindriyaṅca rūpārūpavasena duvidham hoti.

26. Pañcaviññāṇesu jhānaṅgāni, avīriyesu balāni, ahetukesu maggaṅgāni na labbhanti.

27. Tathā vicikicchācette ekaggatā maggindriyabalabhāvam na gacchati.

28. Dvīhetukatīhetukajavanesveva yathāsambhavam adhipatī ekova labbhatīti.

29. Cha hetū pañca jhānaṅgā
maggaṅgā nava vatthuto.

Soḷasindriyadhammā ca
baladhammā naveritā.

Cattārodhipatī vuttā
tathāhārātī sattadhā.

Kusalādisamākiṅṇo
vutto missakasaṅgaho.

Bodhipakkhiyasaṅgaha

30. Bodhipakkhiyasaṅgahe cattāro satipaṭṭhānā kāyānupassanā satipaṭṭhānam vedanānupassanā satipaṭṭhānam cittānupassanā satipaṭṭhānam dhammānupassanā satipaṭṭhānam.

31. Cattāro sammappadhānā uppannānaṃ pāpakānaṃ pahānāya vāyāmo, anuppannānaṃ pāpakānaṃ anuppādāya vāyāmo, anuppannānaṃ kusalanānaṃ uppādāya vāyāmo, uppannānaṃ kusalanānaṃ bhīyyobhāvāya vāyāmo.

32. Cattāro iddhipādā – chandiddhipādo vīriyiddhipādo cittiddhipādo vīmaṃsiddhipādo.

33. Pañcīndriyāni – saddhindriyam vīriyindriyam satindriyam samādhindriyam paññindriyam.

34. Pañca balāni – saddhābalaṃ vīriyabalaṃ satibalaṃ samādhibalaṃ paññābalaṃ.

35. Satta bojjaṅgā – satisambojjaṅgo dhammavicayasambojjaṅgo vīriyasambojjaṅgo pītisambojjaṅgo passaddhisambojjaṅgo samādhisambojjaṅgo upekkhāsambojjaṅgo.

36. Aṭṭha maggaṅgāni – sammādiṭṭhi sammāsaṅkappo sammāvācā sammākammanto sammāājīvo sammāvāyāmo sammāsati sammāsamādhi.

37. Ettha pana cattāro satipaṭṭhānātī sammāsati ekāva pavuccati.

38. Tathā cattāro sammappadhānātī ca sammāvāyāmo.

39. Chando cittamupekkhā ca
saddhāpassaddhipītiyo.

Sammādiṭṭhi ca saṅkappo
vāyāmo viratittayaṃ.

Sammāsati samādhīti
cuddasete sabhāvato.

Sattatimsappabhedena
sattadhā tattha saṅgaho.

40. Saṅkappapassaddhi ca pītupekkhā
Chando ca cittaṃ viratittayaṅca.

Navekaṭhānā viriyaṃ navatṭha
Satī samādhī catu pañca paññā.

Saddhā duṭṭhānuttamasattatimsa-
Dhammānameso pavaro vibhāgo.

41. Sabbe lokuttare honti
na vā saṅkappapītiyo.

Lokiyepi yathāyogaṃ
chabbisuddhipavattiyaṃ.

Sabbasaṅgaha

42. Sabbasaṅgahe pañcakkhandhā – rūpakkhandho vedanākkhandho saññākkhandho saṅkhārakkhandho
viññāṇakkhandho.

43. Pañcupādānakkhandhā – rūpupādānakkhandho vedanupādānakkhandho saññupādānakkhandho
saṅkhārupādānakkhandho viññāṇupādānakkhandho.

44. Dvādasāyatanāni – cakkhāyatanam sotāyatanam ghānāyatanam jivhāyatanam kāyāyatanam manāyatanam
rūpāyatanam saddāyatanam gandhāyatanam rasāyatanam phoṭṭhabbāyatanam dhammāyatanam.

45. Aṭṭhārasa dhātuyo – cakkhudhātu sotadhātu ghānadhātu jivhādhātu kāyadhātu rūpadhātu saddadhātu
gandhadhātu rasadhātu phoṭṭhabbadhātu cakkhuvīññādhātu sotaviññādhātu ghānaviññādhātu
jivhāviññādhātu kāyaviññādhātu manodhātu dhammadhātu manoviññādhātu.

46. Cattāri ariyasaccāni – dukkham ariyasaccam, dukkhasamudayo ariyasaccam, dukkhanirodho ariyasaccam,
dukkhanirodhagāminī paṭipadā ariyasaccam.

47. Ettha pana cetasikasukhumarūpanibbānavasena ekūnasattati dhammā dhammāyatanadhammadhātūti saṅkham
gacchanti.

48. Manāyatanameva sattaviññādhātuvaseṇa bhijjati.

49. Rūpañca vedanā saññā
sesacetasikā tathā.

Viññāṇamiti pañcete
pañcakkhandhāti bhāsītā.

50. Pañcupādānakkhandhāti
tathā tebhūmakā matā.

Bhedābhāvena nibbānam
khandhasaṅgahanissaṭam.

51. Dvārārammaṇabhedena
bhavantāyatanāni ca.

Dvārāmbataduppanna-
pariyāyena dhātuyo.

52. Dukkham tebhūmakam vaṭṭam
taṅhā samudayo bhava.

Nirodho nāma nibbānam
maggo lokuttaro mato.

53. Maggayuttā phalā ceva
catusaccavinissaṭā.

Iti pañcappabhedena
pavutto sabbasaṅgaho.

Iti abhidhammatthasaṅgahe samuccayaṅgahavibhāgo nāma.

Sattamo paricchedo.

VIII. Paccayaparicchedo

1. Yesam̐ saṅkhatadhammānaṃ
ye dhammā paccayā yathā.
Taṃ vibhāgamihedāni
pavakkhāmi yathārahaṃ.

2. Paṭṭicasamuppādanayo paṭṭhānanayo ceti paccayaśaṅgaho duvidho veditabbo.

3. Tattha tabbhāvabhāvavibhāvākāramattopalakkhito paṭṭicasamuppādanayo, paṭṭhānanayo pana āhaccapaccayaṭṭhitimārabba pavuccati, ubhayaṃ pana vomissetvā papañcenti ācariyā.

Paṭṭicasamuppādanaya

4. Tattha avijjāpaccayā saṅkhārā, saṅkhārapaccayā viññānaṃ, viññānapaccayā nāmarūpaṃ, nāmarūpapaccayā saḷāyatanam̐, saḷāyatanapaccayā phasso, phassapaccayā vedanā, vedanāpaccayā taṇhā, taṇhāpaccayā upādānaṃ, upādānapaccayā bhavo, bhavapaccayā jāti, jātipaccayā jarāmaṇaṃ sokaparidevadukkhadomanassupāyāsā sambhavanti. Evametassa kevalassa dukkhakkhandhassa samudayo hotīti.

Ayamettha paṭṭicasamuppādanayo.

5. Tattha tayo addhā dvādasāṅgāni vīsataḱārā tisandhi catusaṅkhepā tīni vaṭṭāni dve mūlāni ca veditabbāni.

6. Kathaṃ? Avijjāsaṅkhārā atīto addhā, jātijarāmaṇaṃ anāgato addhā, majjhe aṭṭha paccuppanno addhāti tayo addhā.

7. Avijjā saṅkhārā viññānaṃ nāmarūpaṃ saḷāyatanam̐ phasso vedanā taṇhā upādānaṃ bhavo jāti jarāmaṇanti dvādasāṅgāni.

8. Sokādivacanaṃ panettha nissandaphalanidassanaṃ.

9. Avijjāsaṅkhārāggahaṇena panettha taṇhupādānabhavāpi gahitā bhavanti, tathā taṇhupādānabhavaggahaṇena ca avijjāsaṅkhārā, jātijarāmaṇaggahaṇena ca viññānādīphalapañcakameva gahitanti katvā –

10. Atīte hetavo pañca

idāni phalapañcakaṃ.

Idāni hetavo pañca

āyatim̐ phalapañcakanti-

Vīsataḱārā tisandhi, catusaṅkhepā ca bhavanti.

11. Avijjātaṇhupādānā ca kilesavaṭṭam̐, kammabhavaśaṅkhāto bhavakadeso saṅkhārā ca kammavaṭṭam̐,

upapattibhavaśaṅkhāto bhavakadeso avasesā ca vipākavaṭṭanti tīni vaṭṭāni.

12. Avijjātaṇhāvasena dve mūlāni ca veditabbāni.

13. Tesameva ca mūlānaṃ

nirodhena nirujjhati.

Jarāmaṇamucchāya

pīlitānamabhiṅhaso .

Āsavānaṃ samuppādā

avijjā ca pavattati.

Vaṭṭamābandhamiccevaṃ

tebhūmakamaṇādikaṃ.

Paṭṭicasamuppādoti

paṭṭhapesi mahāmuni.

Paṭṭhānanayo

14. Hetupaccayo ārammaṇapaccayo adhipatipaccayo anantarapaccayo samanantarapaccayo sahaḱātāpaccayo aññaṃaññaṇapaccayo nissayapaccayo upanissayapaccayo purejātapaccayo pacchājātapaccayo āsevanapaccayo kammaṇapaccayo vipākaṇapaccayo āhārapaccayo indriyapaccayo jhānaṇapaccayo maggaṇapaccayo sampayuttapaccayo vippayuttapaccayo atthipaccayo natthipaccayo vigatāpaccayo avigatāpaccayoti ayamettha paṭṭhānanayo.

15. Chadhā nāmaṃ tu nāmassa

pañcadhā nāmarūpinaṃ.

Ekadhā puna rūpassa

rūpaṃ nāmassa cekadhā.

Paññattināmarūpāni

nāmassa duvidhā dvayaṃ.

Dvayassa navadhā ceti

chabbidhā paccayā kathaṃ.

16. Anantaraniruddhā cittacetāsikā dhammā paṭuppannānaṃ cittacetāsikānaṃ dhammānaṃ

anantarasamanantaranaṭṭhivigatavasena, purimāni javanāni pacchimānaṃ javanānaṃ āsevanavasena, sahaḱātā

cittacetāsikā dhammā aññaṃaññaṇaṃ sampayuttavaseneti ca chadhā nāmaṃ nāmassa paccayo hoti.

17. Hetu jhānaṅga maggaṅgāni sahaḷātānaṃ nāmarūpānaṃ hetādivasena, sahaḷātā cetanā sahaḷātānaṃ nāmarūpānaṃ, nānākkhaṇikā cetanā kammābhiniḷbattānaṃ nāmarūpānaṃ kammavasena, vipākakkhandhā aññaṃaññaṃ sahaḷātānaṃ rūpānaṃ vipākavaseneṭi ca pañcadhā nāmaṃ nāmarūpānaṃ paccayo hoti.
18. Pacchāḷātā cittaḷetasikā dhammā pureḷātassa imassa kāyassa pacchāḷātavaseneṭi ekadhāva nāmaṃ rūpassa paccayo hoti.
19. Cha vatthūni pavattiyāṃ sattanaṃ viññaḷadhātūnaṃ pañcārammaṇāni ca pañcaviññaḷavīthiyā pureḷātavaseneṭi ekadhāva rūpaṃ nāmassa paccayo hoti.
20. Ārammaḷavasena upanissayavaseneṭi ca duvidhā paññattināmarūpāni nāmasseva paccayā honti.
21. Tattha rūpādivasena chabbidhaṃ hoti ārammaḷaṃ.
22. Upanissayo pana tividho hoti, ārammaḷūpanissayo anantarūpanissayo pakatūpanissayo ceti.
23. Tattha ārammaḷameva garukataṃ ārammaḷūpanissayo.
24. Anantaraniruddhā cittaḷetasikā dhammā anantarūpanissayo.
25. Rāḷādayo pana dhammā saddhādayo ca sukhaṃ dukkhaṃ puggalo bhojanaṃ utusenāsanaḷca yathārahaṃ aḷjhattaḷca bahiddhā ca kusalādidhammaṃ, kammaṃ vipākānanti ca bahudhā hoti pakatūpanissayo.
26. Adhipati sahaḷāta aññaṃaññaṃ nissaya āhāra indriya vipḷayutta atthi avigatavaseneṭi yathārahaṃ navadhā nāmarūpāni nāmarūpānaṃ paccayā bhavanti.
27. Tattha garukataṃārammaḷaṃ ārammaḷadhīpativasena nāmaṃ, sahaḷātadhīpati catubbidhōpi sahaḷātavasena sahaḷātānaṃ nāmarūpānanti ca duvidho hoti adhipatipaccayo.
28. Cittaḷetasikā dhammā aññaṃaññaṃ sahaḷātārūpānaḷca, mahābhūtā aññaṃaññaṃ upādārūpānaḷca, paṭisandhikkhaṇe vatthuvipākā aññaṃaññaṃ ca tividho hoti sahaḷātāpaccayo.
29. Cittaḷetasikā dhammā aññaṃaññaṃ, mahābhūtā aññaṃaññaṃ, paṭisandhikkhaṇe vatthuvipākā aññaṃaññaṃ ca tividho hoti aññaṃaññaḷpaccayo.
30. Cittaḷetasikā dhammā aññaṃaññaṃ sahaḷātārūpānaḷca, mahābhūtā aññaṃaññaṃ upādārūpānaḷca, cha vatthūni sattanaṃ viññaḷadhātūnanti ca tividho hoti nissayapaccayo.
31. Kabaḷikāro āhāro imassa kāyassa, arūpino āhāra sahaḷātānaṃ nāmarūpānanti ca duvidho hoti āhārapaccayo.
32. Pañca pasādā pañcannaṃ viññaḷānaṃ, rūpaḷīvitindriyaṃ upādinnarūpānaṃ, arūpino indriyā sahaḷātānaṃ nāmarūpānanti ca tividho hoti indriyapaccayo.
33. Okkantiḷkhaṇe vatthu vipākānaṃ cittaḷetasikā dhammā sahaḷātārūpānaṃ sahaḷātavasena, pacchāḷātā cittaḷetasikā dhammā pureḷātassa imassa kāyassa pacchāḷātavasena cha vatthūni pavattiyāṃ sattanaṃ viññaḷadhātūnaṃ pureḷātavaseneṭi ca tividho hoti vipḷayuttapaccayo.
34. Sahaḷātaṃ pureḷātaṃ pacchāḷātāḷca sabbathā.
Kabaḷikāro āhāro rūpaḷīvitamiccayanti. –
Pañcavidho hoti atthipaccayo avigatāpaccayo ca.
35. Ārammaḷūpanissayakammaṭthipaccayesu ca sabbepi paccayā samodhānaṃ gacchanti.
36. Sahaḷātārūpanti panettha sabbatthāpi pavatte cittasamuttāhānaṃ, paṭisandhiyaṃ kaṭattārūpānaḷca vasena duvidhaṃ hotīti vedītabbaṃ.
37. Iti tekālikā dhammā kālamuttā ca sambhavā.
Aḷjhattaḷca bahiddhā ca saṅkhatāsaṅkhatā tathā.
Paññattināmarūpānaṃ vasena tividhā ṭhitā;
Paccayā nāma paṭṭhāne catuvīsati sabbathā.
38. Tattha rūpadhammā rūpakkhandhova, cittaḷetasikasankhātā cattāro arūpino khandhā, nibbānaḷceti pañcavidhampi arūpanti ca nāmaṃ ca pavuccati.
- Paññattibheda**
39. Tato avasesā paññatti pana paññaḷpiyattā paññatti, paññaḷpanato paññattīti ca duvidhā hoti.
40. Kathaṃ? Taṃtaṃbhūtaviḷpariṇāmaḷkāramupādāya tathā tathā paññattā bhūmipabbatādikā, sambhārasannivesākāramupādāya geharathasakaṭādikā, khandhapañcakamupādāya purisapuggalādikā, candāvaṭṭānādikamupādāya disākālādikā, asamphuṭṭhākāramupādāya kūpaguhādikā, taṃ taṃ bhūtanimittāṃ, bhāvaṃavīsesaḷca upādāya kaṣiṇanimittādikā ceti evamaḷdippabhedā pana paramatthato avijjamaṃāpi atthacchāyākārena cittupādānaṃārammaḷabhūtā taṃ taṃ upādāya upanidhāya kāraṇaṃ katvā tathā tathā

parikappiyamānā saṅkhāyati samaññāyati voharīyati paññāpīyati paññattīti pavuccati. Ayam paññatti paññāpiyattā paññatti nāma.

41. Paññāpanato paññatti pana nāmanāmakammādināmena paridīpitā.

Sā vijjamānapaññatti avijjamānapaññatti, vijjamānena avijjamānapaññatti, avijjamānena vijjamānapaññatti, vijjamānena vijjamānapaññatti, avijjamānena avijjamānapaññatti ceti chabbidhā hoti.

42. Tattha yadā pana paramatthato vijjamānaṃ rūpavedanādīm etāya paññāpenti, tadāyam vijjamānapaññatti.

Yadā pana paramatthato avijjamānaṃ bhūmipabbatādīm etāya paññāpenti, tadāyam avijjamānapaññattīti pavuccati. Ubhinnaṃ pana vomissakavasena sesā yathākkamaṃ chaḷabhiñño, ithisaddo, cakkhuvīññānaṃ, rājaputtoti ca veditabbā.

43. Vacīghosānusārena sotaviññānavīthiyā.

Pavatthānantaruppana-
manodvārassa gocarā.

Atthā yassānusārena viññāyanti tato paraṃ.

Sāyam paññatti viññeyyā lokasaṅketanimmitā.

Iti abhidhammatthasaṅgahe paccayasāṅgahavibhāgo nāma.

Aṭṭhamo paricchedo.

IX. Kammatṭhānaparicchedo

1. Samathavipassanānaṃ bhāvanānamito paraṃ.

Kammatṭhānaṃ pavakkhāmi duvidhampi yathākkamaṃ.

Samathakammatṭhānaṃ

2. Tattha samathasaṅgahe tāva dasa kasiṇāni, dasa asubhā, dasa anussatiyo, catasso appamaññāyo, ekā saññā, ekaṃ vavatthānaṃ, cattāro āruppā ceti sattavidhena samathakammatṭhānasaṅgaho.

Caritabheda

3. Rāgacaritā dosacaritā mohacaritā saddhācaritā buddhacaritā vitakkacaritā ceti chabbidhena caritasaṅgaho.

Bhāvanābheda

4. Parikammabhāvanā upacārabhāvanā appanābhāvanā ceti tisso bhāvanā.

Nimittabheda

5. Parikammanimittāṃ uggahanimittāṃ paṭibhāganimittāñceti tīni nimittāni ca veditabbāni.

6. Kathaṃ? Pathavīkasiṇaṃ āpokasiṇaṃ tejokasiṇaṃ vāyokasiṇaṃ nīlakasiṇaṃ pītakasiṇaṃ lohītakasiṇaṃ odātakasiṇaṃ ākāsakasiṇaṃ ālokakasiṇaṃ ceti imāni dasa kasiṇānīnāma.

7. Uddhumātakaṃ vinīlakaṃ vipubbakaṃ vicchiddakaṃ vikkhāyitakaṃ vikkhittakaṃ hatavikkhittakaṃ lohītakaṃ puḷavakaṃ aṭṭhikañceti ime dasa asubhā nāma.

8. Buddhānussati dhammānussati saṅghānussati sīlānussati cāgānussati devatānussati upasamānussati maraṇānussati kāyagatāsati ānāpānassati ceti imā dasa anussatiyo nāma.

9. Mettā karuṇā muditā upekkhā ceti imā catasso appamaññāyo nāma, brahmavīhāroti ca pavuccati.

10. Āhāre paṭikūlasaññā ekā saññā nāma.

11. Catudhātuvavatthānaṃ ekaṃ vavatthānaṃ nāma.

12. Ākāsānañcāyatanādayo cattāro āruppā nāmāti sabbathāpi samathaniddese cattālīsa kammatṭhānāni bhavanti.

Sappāyabheda

13. Caritāsu pana dasa asubhā kāyagatāsatisaṅkhātā koṭṭhāsabhāvanā ca rāgacaritassa sappāyā.

14. Catasso appamaññāyo nīlādīni ca cattāri kasiṇāni dosacaritassa.

15. Ānāpānaṃ mohacaritassa vitakkacaritassa ca.

16. Buddhānussatiādayo cha saddhācaritassa.

17. Maraṇaupasamasaññāvavatthānāni buddhacaritassa.

18. Sesāni pana sabbānīpi kammatṭhānāni sabbesampi sappāyāni, tatthāpi kaṣeṣu puthulaṃ mohacaritassa, khuddakaṃ vitakkacaritassevāti.

Ayamettha sappāyabhedo.

Bhāvanābheda

19. Bhāvanāsu pana sabbathāpi parikammabhāvanā labbhateva, buddhānussatiādīsu aṭṭhasu saññāvavatthānesu cāti dasasu kammatṭhānesu upacārabhāvanāva sampajjati, natthi appanā.

20. Sesesu pana samatimsakammatṭhānesu appanābhāvanāpi sampajjati.

21. Tatthāpi dasa kasiṇāni ānāpānaṅca pañcakajjhānikāni.
22. Dasa asubhā kāyagatāsati ca paṭhamajjhānikā.
23. Mettādayo tayo catukkajjhānikā.
24. Upekkhā pañcamajjhānikāti chabbāsati rūpāvacarajjhānikāni kammaṭṭhānāni.
25. Cattāro pana āruppā āruppajjhānikāti.

Ayamettha bhāvanābhedo.

Gocarabheda

26. Nimittesu pana parikammanimittam ugghanimittāṅca sabbatthāpi yathārahaṃ pariyaṅena labbhanteva.
27. Paṭibhāganimittam pana kasiṇāsubhakoṭṭhāsaṅgānāpānesveva labbhati, tattha hi paṭibhāganimittamārabha upacārasamādhī appanāsamādhī ca pavattanti.
28. Kathaṃ? Ādikammikassa hi pathavīmaṇḍalādīsū nimittam uggaṇhantassa tamārammaṇam parikammanimittanti pavuccati, sā ca bhāvanā parikammabhāvanā nāma.
29. Yadā pana tam nimittam cittena samuggahitam hoti, cakkhunā passantasseva manodvārassa āpāthamāgataṃ, tadā tamevārammaṇam ugghanimittam nāma, sā ca bhāvanā samādhīyati.
30. Tathā samāhitassa pane tassa tato param tasmim ugghanimitte parikammasamādhinā bhāvanamanuyuñjantassa yadā tappaṭibhāgam vattudhammavimuccitam paññattisaṅkhātāṃ bhāvanāmayamārammaṇam citte sannisannaṃ samappitam hoti, tadā tam paṭibhāganimittam samuppannanti pavuccati.
31. Tato paṭṭhāya paripanthavippahinā kāmāvacarasamādhisaṅkhātā upacārabhāvanā nipphannā nāma hoti.
32. Tato param tameva paribhāganimittam upacārasamādhinā samāsevanta rūpāvacarapaṭhamajjhānamappeti.
33. Tato param tameva paṭhamajjhānam āvajjanam samāpajjanam adhiṭṭhānam vuṭṭhānam paccavekkaṇā ceti imāhi pañcahi vasitāhi vasībhūtam katvā vitakkādīkamolaṅkāraṅam pahānāya vicārādīsukhumaṅgupattiyā padahato yathākkamaṃ dutiyajjhānādayo yathārahamaṃpenti.
34. Icevaṃ pathavīkasiṇādīsū dvāvīsatikammaṭṭhānesu paṭibhāganimittamupalabbhati.
35. Avasesesu pana appamaññā sattapaññattiyam pavattanti.
36. Ākāsavajjitakasiṇesu pana yaṃ kiñci kasiṇam ugghātetvā laddhamākāsam anantavasena parikammaṃ karontassa paṭhamāruppamappeti.
37. Tameva paṭhamāruppaviññānam anantavasena parikammaṃ karontassa dutiyāruppamappeti.
38. Tameva paṭhamāruppaviññānābhāvaṃ pana “natthi kiñcī”ti parikammaṃ karontassa tatiyāruppamappeti.
39. Tatiyāruppam “santametaṃ, paññameta”nti parikammaṃ karontassa catutthāruppamappeti.
40. Avasesesu ca dasasu kammaṭṭhānesu buddhaguṇādīkamārammaṇamārabha parikammaṃ katvā tasmim nimitte sādhu kamuggahite tattheva parikammaṅca samādhīyati, upacāro ca sampajjati.
41. Abhiññāvasena pavattamānam pana rūpāvacarapañcamajjhānam abhiññāpādakapañcamajjhānā vuṭṭhahitvā adhiṭṭheyyādīkamāvajjetvā parikammaṃ karontassa rūpādīsū ārammaṇesu yathārahamaṃpenti.
42. Abhiññā ca nāma –
Iddhividhaṃ dibbasotaṃ
paracittavijānanā.
Pubbenivāsānussati
dibbacakkhūti pañcadhā.

Ayamettha gocarabhedo.

Niṭṭhito ca samathakammaṭṭhānanayo.

Vipassanākammaṭṭhānam

Visuddhibheda

43. Vipassanākammaṭṭhāne pana sīlavisuddhi cittavisuddhi ditṭhivisuddhi kaṅkhāvitaraṇavisuddhi maggāmaggañāṇadassanavisuddhi paṭipadāñāṇadassanavisuddhi ñāṇadassanavisuddhi ceti satta vidhena visuddhisāṅgaho.
44. Aniccalakkhaṇam dukkhalakkhaṇam anattalakkhaṇāceti tīṇi lakkhaṇāni.
45. Aniccānupassanā dukkhānupassanā anattānupassanā ceti tisso anupassanā.
46. Sammasanañāṇam udayabbayañāṇam bhaṅgañāṇam bhayañāṇam ādīnavañāṇam nibbidāñāṇam mucchitukamyatāñāṇam paṭisaṅkhāñāṇam saṅkhārupekkhāñāṇam anulomañāṇāceti dasa vipassanāñāṇāni.
47. Suññato vimokkho, animitto vimokkho, appaṇihito vimokkho ceti tayo vimokkhā.
48. Suññatānupassanā animittanupassanā appaṇihitānupassanā ceti tīṇi vimokkhamukhāni ca veditabbāni.

Sīlavisuddhi

49. Kathaṃ? Pātimokkhasamvarasīlam indriyasamvarasīlam ājīvapārisuddhisīlam paccayasannissitasīlañceti catupārisuddhisīlam sīlavisuddhi nāma.

Cittavisuddhi

50. Upacārasamādhī appanāsamādhī ceti duvidhopi samādhī cittavisuddhi nāma.

Diṭṭhivisuddhi

51. Lakkhaṇarasapaccupaṭṭhānapadaṭṭhānavasena nāmarūpa pariggaho diṭṭhivisuddhi nāma.

Kaṅkhāvitaraṇavisuddhi

52. Tesameva ca nāmarūpānaṃ paccayapariggaho kaṅkhāvitaraṇavisuddhi nāma.

Maggāmaggañānadassanavisuddhi

53. Tato paraṃ pana tathāpariggahitesu sappaccayesu tebhūmakasaṅkhāresu atītādibhedabhinnesu khandhādinayamārabha kalāpavasena saṅkhipitvā aniccaṃ khayatṭhena, dukkhaṃ bhayatṭhena, anattā asāraḥkattāthenāti addhānavasena santativasena khaṇavasena vā sammasanañāṇena lakkhaṇattayaṃ sammasantassa tesveva paccayavasena khaṇavasena ca udayabbayañāṇena udayabbayaṃ samanupassantassa ca –

“Obhāso pīti passaddhi
adhimokkho ca paggaho.

Sukhaṃ ñāṇamupaṭṭhānamupekkhā ca nikanti ceti. –

Obhāsādi vipassanupakkilesa pariṇāpanapariggahavasena maggāmaggalakkhaṇavavattānaṃ maggāmaggañānadassanavisuddhi nāma.

Paṭipadāñānadassanavisuddhi

54. Tathā pariṇāpanavimuttassa pana tassa udayabbayañāṇato paṭṭhāya yāvānulomā tilakkhaṇaṃ vipassanāparamparāya paṭipajjantassa nava vipassanāñāṇānipaṭipadāñānadassanavisuddhi nāma.

Ñānadassanavisuddhi

55. Tassevaṃ paṭipajjantassa pana vipassanāparipākamaḡamma “idāni appanā uppajjissatī”ti bhavaṅgaṃ vocchijjivā uppannāmanodvārāvajjanānantaraṃ dve tīṇi vipassanācittāni yaṃ kiñci aniccādilakkhaṇamārabha parikammopacārānulomanāmena pavattanti.

56. Yā sikhāppattā, sā sānulomā saṅkhārupekkhā vuṭṭhānagāminivipassanāti ca pavuccati.

57. Tato paraṃ gotrabhucittāṃ nibbānamālabhitvā puthujjanagottamabhāvantaṃ ariyagottamabhisambhontaṃca pavattati.

58. Tassānantarameva maggo dukkhasaccaṃ pariṇānto, samudayasaccaṃ pajahanto, nirodhasaccaṃ sacchikaronto, maggasaccaṃ bhāvanāvasena appanāvīthimotarati.

59. Tato paraṃ dve tīṇi phalacittāni pavattitvā bhavaṅgapātova hoti.

Puna bhavaṅgaṃ vocchinditvā paccavekkhaṇāñāṇāni pavattanti.

60. Maggaṃ phalaṅca nibbānaṃ

paccavekkhati paṇḍito.

Hīne kilese sese ca

paccavekkhati vāna vā.

Chabbisuddhikamenevaṃ

bhāvetabbo catubbidho,

Ñānadassanavisuddhi

nāma maggo pavuccati.

Ayamettha visuddhibhedo.

Vimokkhabheda

61. Tattha anattānupassanā attābhinivesaṃ muñcantī suññatānupassanā nāma vimokkhamukhaṃ hoti.

62. Aniccānupassanā vipallāsanimittāṃ muñcantī animittānupassanā nāma.

63. Dukkhānupassanā taṇhāpaṇidhiṃ muñcantī appaṇihitānupassanā nāma.

64. Tasmā yadi vuṭṭhānagāminivipassanā anattato vipassati, suññato vimokkho nāma hoti maggo.

65. Yadi aniccato vipassati, animitto vimokkho nāma.

66. Yadi dukkhato vipassati, appaṇihito vimokkho nāmāti ca maggo vipassanāgamanavasena tīṇi nāmāni labhati, tathā phalaṅca maggāgamanavasena maggavīthiyaṃ.

67. Phalasaṃpattivīthiyaṃ pana yathāvuttanayena vipassantānaṃ yathāsakaphalamuppajjamānampi vipassanāgamanavaseneva suññatādivimokkhoti ca pavuccati, ārammaṇavasena pana sarasavasena ca nāmattayaṃ sabbattha sabbesampi samameva ca.

Ayamettha vimokkhabhedo.

Puggalabheda

68. Ettha pana sotāpattimaggaṃ bhāvetvā diṭṭhivicikicchāpahānaṃ pahīnāpāyagamano sattakkhattuparamo sotāpanno nāma hoti.

69. Sakadāgāmimaggaṃ bhāvetvā rāgadosamohānaṃ tanukarattā sakadāgāmī nāma hoti sakideva imaṃ lokam āgantvā.

70. Anāgāmimaggaṃ bhāvetvā kāmarāgabyāpādānāmanavasasappahānaṃ anāgāmī nāma hoti anāgantvā itthattaṃ.

71. Arahattamaggaṃ bhāvetvā anavasasakilesappahānaṃ arahā nāma hoti khīṇāsavo loke aggadakkhiṇeyyoti.

Ayamettha puggalabhedo.

Samāpattibheda

72. Phalasaṃpattivīthiyaṃ panettha sabbesampi yathāsakaphalavasena sādharmaṇāva.

73. Nirodhasaṃpattisaṃpajjanaṃ pana anāgāmiṇaṇceva arahantānaṃca labbhati.

Tattha yathākkamaṃ paṭhamajjhānādimahaggatasamāpattim saṃpajjitvā vuṭṭhāya tattha gate saṅkhāradhamme tattha tattheva vipassanto yāva ākiṇcaṇṇāyatanaṃ gantvā tato param adhiṭṭheyyādikaṃ pubbakiccaṃ katvā nevasaṇṇānāsaṇṇāyatanaṃ saṃpajjati .

Tassa dvinnaṃ appanājavanānaṃ parato vocchiṃjati cittasantati, tato nirodhasaṃpanno nāma hoti.

74. Vuṭṭhānakāle pana anāgāmino anāgāmiṇaṃcittāṃ, arahato arahattaphalacittāṃ ekavārameva pavattivā bhavaṅgapāto hoti, tato param paccavekkhaṇāṇaṃ pavattati.

Ayamettha saṃpattibhedo.

Niṭṭhito ca vipassanākammaṭṭhānanayo.

Uyyojanaṃ

75. Bhāvetabbaṃ panicevaṃ

bhāvanādvayamuttamaṃ.

Paṭipattirasassādaṃ

patthayantena sāsaneti.

Iti abhidhammatthasaṅgahe kammaṭṭhānasaṅgahavibhāgo nāma.

Navamo paricchedo.

Nigamaṇaṃ

Cārittasaṃbhāvaṃsālakulodayena ,

Saddhābhivudḍhapaṇisaṃpattidhāraṇodayena;

Nāpavahayena paṇidhāya parānukampaṃ,

Yāṃ patthitaṃ pakaraṇaṃ pariniṭṭhitaṃ taṃ.

Puṇṇena tena vipulena tu mūlasomaṃ;

Dhaṇṇādhivāsasamuditoditamāyukantaṃ;

Paṇṇāvadātaguṇasaṃbhāvaṃsālakulodayena,

Maṇṇantu puṇṇavibhavodayamaṅgalāya.

Iti anuruddhācariyena racitaṃ

Abhidhammatthasaṅgahaṃ nāma pakaraṇaṃ niṭṭhitaṃ.

<https://www.dhammadipa.net/2014/12/08/abhidhammattha-sa%E1%B9%85gaha/>